מדרש · אגדה · מפרשים

פר אחד על פרקי דרבי אליעזר

רבי חיים ב"ר יעקב פלאג'י [החבי"ף]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פר אחד על פרקי דרבי אליעזר

רבי חיים ב"ר יעקב פלאג'י [החבי"ף]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פר-אחד-על-פרקי-דרבי-אליעזר/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161422 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 5
פרק ג 5
פרק ד 5
פרק ה 6
פרק ו 6
פרק ז 7
פרק ח 7
פרק ט 8
פרק י 9
פרק יא 9
פרק יב 10
פרק יג 11
פרק יד 12
פרק טו 13
פרק טז 14
פרק יז 15
פרק יח 16
פרק יט 17
פרק כ 18
פרק כא 19
פרק כב 20
פרק כג 21
פרק כד 22
פרק כה 22
פרק כו 23
פרק כז 23
פרק כח 24
פרק כט 24
פרק ל 25
פרק לא 25
פרק לב 25
פרק לג 26
פרק לד 27
פרק לה 28
פרק לו 29
פרק לז 30
פרק לח 31
פרק לט 32
פרק מ 33
פרק מא 33
פרק מב 34
פרק מג 35
פרק מד 36
פרק מה 37
פרק מו 38
פרק מז 39
פרק מח 39
פרק מט 40
פרק נ 41
פרק נא 42
פרק נב 42
פרק נג 43
פרק נד 44

פרק א

פרקי רבי אליעזר בן הורקנוס זיע"א בסה"ד דע"ח הביא ב' סברות שהיה כהן וי"א לוי יע"ש.

בן כ"ח שנה. ובאבות דרבי נתן פ"ו איתא ן' כ"ב שנה לא ידע דרע"ק תלמיד ר"א ילמוד תורה מבן מ' שנה. ומ"ש עשה ב' שבתות. זה ודאי עפ"י הנס כמו משה רבינו בהר מ' יום ואליהו, דהרי לפי תשו' הלכות קטנות רחוק שיוכל לסבול, ואפילו מ"ש בתר הכי ח' ימים צריכה רבה שהיה יכול לסבול יותר מו' ימים. ובא וראה מה שכתבתי בסה"ק עיני כל חי בפרק א' מאבות דרבי נתן בעזר משדי. ועיין לבני ידידי נר"ו בספר אבות הרא"ש ח"ב ד"א ע"ג ובסדר הדורות דמ"ה ע"א הביא דמששה שעות ערב שבת עד ששה שעות מוצאי שבת לא טעם כלום יע"ש. והדבר קשה איך התענה בשבת בכונה מכוונת ולא עשה כן ביום אחר. אפס כי עז מ"ש כבר סעדתי אצל אכסניא שלי, דאיך אחר כל כך חשקו בתורה והורה למפרע מה היה, איך הוציא שקר מפיו ובפרט לרבו ואדם גדול. ושמא היה מבין ר"א דבתלתא דעביד רבנן דמשנו בדיבורייהו וחדא מנייהו באושפיזא, דכולל נמי באושפיזא לומר כבר סעדתי באכסנייא, כדי שלא להכביד על המזמינו בשביל שהוא אורח, כי אפשר כי לא מלבו שלם אלא בראותו שהוא אורח ופניו נראין כרעב אומר לו בא ואכול משום כיסופא, וזה הוה ורגיל בעולם יותר ממה שפירשו בפשט באושפיזא. אך איתא באבות דרבי נתן פ"ו דשתק ולא הוציא מפיו שקר יע"ש. אלא דאיכא עוד אחריתי דהתוס' בשבת דק"ד ע"א כתבו דהא דאמר בפר"א שלא למד עד שהיה גדול, היינו שלא עסק יע"ש. ועיין למהרש"י [ספר יפה מראה] בב"ב פ"א סימן ט"ו. והדבר קשה דהכא בפרק זה אמר להדיא דשאל לו רבו מימיך לא למדת ק"ש ותפלה וברכת המזון אמר לו לאו א"ל עמוד ואלמדך שלשתן ע"כ, ובזה אינו סוג דעביד רבנן דמשנו בדיבורייהו דדוקא רבנן ודוקא במסכתא. ועיין ספר יוחסין דל"ב ע"ב ובסדר הדורות דע"ח ע"א וכ' וצ"ע. ועי' מ"ש חכם בני הי"ו בספר אבות הראש דקכ"ז ע"א.

ומ"ש לו אביו שישא אשה דהיה ן' כ"ח שנה. הנה באבות דרבי נתן פי"ו איתא שגדל בת אחותו י"ג שנה עמו במטה ולעת זקנתו קדשה יע"ש. ובב"ב דקט"ז ע"א איתא דאשת ר"א אימא שלום היתה אחות ר"ג, ושמא מתה ונשא בת אחותו, ובמקום י"ג שנים היה ראוי לגרוס ג' שנים ודוק:.

פרק ב

אמרו בניו ונדה את בנך אליעזר מנכסיך. עיין באבות דרבי נתן פ"ו ובב"ר ריש פרשה מ"ב. ועי' מ"ש הרב יפה תואר שם והרב נזר הקודש [שם] ואביט וה'ן' עוזר מהמאמר שלפנינו.

אשריכם אברהם יצחק ויעקב שיצא זה מחלצכם אמר הורקנוס למי אמר לאליעזר. כיוצא בזה איתא בחגיגה דף י"ד [ע"ב] בריב"ז גופיה דאמר אשריך אברהם אבינו דר' אלעזר בן ערך יוצא מחלציך. ועיין בספר שמו אברהם ערך בנים אות ק"ז:.

פרק ג

רבי אליעזר בן הורקנוס פתח מי ימלל גבורות ה' ישמיע קול תהלתו. כתב רבינו הרוקח ז"ל בתחילת ספרו וז"ל כל אדם צריך לרשום שמו בספרו, ופרקים דר' אליעזר מתחילין מי ימלל גבורות ה' כמספר אליעזר בן הורקנוס עכ"ל. ונראה דהוא עם כלל הרב כנפי יונה שלמד הרב חיד"א ז"ל ממנו כנודע.

ובג' נבנה ביהמ"ק ועתיד להבנות ובג' עתיד ליתן לישראל שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. ולפ"ז אתי שפיר מאמרם בברכות דג"ל ע"א כל מי שיש בו דעת כאילו נבנה בית המקדש בימיו. וכבר פירשתי במאמר זה בסה"ק ראה חיים סדר דברים. ועתה לפי זה אתי שפיר דהרי מי שחננו ה' בדעת הוא שהשיג חכמה ובינה מקודם וכדפירש מוה"ר תהלה לדוד ז"ל בפסוק אחרי [בראשית מא, לט] הודיע אלהים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך דאיש אשר רוח אלהים בו, דהוא דעת קדושים יע"ש, וא"כ כל מי שיש בו דעת דהשיג עד דעת ויש בו חכמה ובינה ודעת באמת קנה הוא כאילו נבנה בית המקדש בימיו, דבהני תלתא הוא שנבנה המשכן ומקדש א' והעתיד להבנות.

פרק ד

ודמות כסאו וכו' **והן הם הכרובים פני אדם** וגו'. בא וראה מ"ש בתקונים תקון ח"י ותקון מ"ז.

ואומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד והוא משיב לעמו אני ה' אלהיכם המציל אתכם מכל צרה. אפשר דעל כונה זו תקנו פרשת ציצית נמי ואפילו בלילה לעורר רחמיו, דמשיב על אמירת קריאת שמע אני ה' אלהיכם, ורמוז בתיבת מצרי'ם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים ר"ת 'מכל 'צרות 'רעות 'יהיה 'מציל מכוון לנוסח שיוצא מפי הקב"ה.

פרק ה

ותהום אחד שהוא אצל גהינם נובע ומוציא מים חמין תענוג לבני האדם. נראה דמתהום זה נתפזר בהרבה מקומות דיוצאין מים חמין וקורין ליג'ה ושם מוצאין תרופות לכמה חולאים.

שואבין מים מן התהומות מיד הארץ מתעברת וצמחה כאשה אלמנה שהיא מתעברת מזנות אבל כשירצה הקב"ה לברך צמחה של ארץ וליתן צידן של בריות פותח אוצרות הטוב שבשמים וממטיר מים זכרים ומתעברת ככלה מבעלה הראשון וכתיב כי יבעל בחור כי כאשר ירד הגשם. עיין מ"ש בסה"ק לחיים בירושלם בפ"ט דברכות הי"ט בס"ד. והן עתה אנכי אפרש עם מאמר שלפנינו כונת מתני' במעשר ב' (פ"ב) [פ"ה] מי"ג השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל בבנים ובבנות, ואת האדמה אשר נתת לנו בטל ומטר, והוא דכיון דהוא מן השמים המטר ולא מתהומות, כשם דאתה מברך את עמך בבנים ובבנות שיהיו מבעלה הא' ולא כאלמנה הרה לזנונים, כן יהיה ואת האדמה אשר נתת לנו בטל ומטר ככלה מבעלה הא' יען שהוא מן השמים, וכלשון המאמר כשירצה הקדוש ברוך הוא לברך. והאי נמי מש"ה שם בסדר תבא [כח, יא] והותירך ה' לטובה בפרי בטנך ובפרי אדמתיך שיהיו שוים לטובה, ולא כאלמנה שהיא מתעברת מזנות, והיכי דמי יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמי'ם לתת מטר ארציך בעיתו, מכוון יפה ללשון המאמר דפותח את אוצרות הטוב שבשמים. ועפי"ז יכולני לפתור דמה שנתחבטו על הגשמים אם הם דרך הלואה או דרך מתנה, עיין בסה"ק לחיים בירושלם פ"א דסוכה ה"ה כיע"ש. יש מקום לומר דהמטר הבא מן השמים הוא ברכה דהוא דרך מתנה, והבא במקום שיפקוד להם הקב"ה להעלות ולהמטיר שם גשמים מיד דהוא מן התהומות הוא בדרך הלואה, דלשון הלואה יפול כמו לשון מושאל דאין זה שלו כי אם בדרך הלואה. והוא אדון עולם יודע אם כיונתי אל האמת, דלשון המדרש בסדר בשלח פכ"ה [א] בפ' הנני ממטיר לכם לחם מן השמים מסייע לדברינו אלה ודוק.

פרק ו

נכנס תחרות ביניהם זה אומר אני גדול ממך ולא שלום ביניהם מה עשה הקדוש ברוך הוא הגדיל את האחד והקטין את האחד. מאמר זה איננו שוה למאמר הש"ס בפ"ק דשבועות ד"ט וחולין פ"ג ד"ס ע"ב והמד"ר דהלבנה קטרגה וידום השמש, וזה פירשו ועליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בר מן דין מאי שנא דהקטין ללבנה אם שניהם עשו תחרות, ולזה י"ל דקים ליה דכך היה מעשה דהלבנה היה הפוטר מים

ראשית מדון דהתחילה לומר אני גדול ממך, וגם זה הפך התם דטענת הלבנה היתה דשני מלכים בהדרגה אחת אי אפשר ונמצא דהיא מודית דאינה גדולה מהחמה. ותו יש להבין דמשמע משטת המאמר דעבד תרתי הגדיל לחמה ממה שהיה וגם הקטין ללבנה ממה שהיתה, ואין נראה כן מהמאמר של הש"ס והמדרש כי אם דהשמש במקומו קאי אך הלבנה נתמעטה וקשה לזווגן ועיין לקמן פנ"א. ועיין להרב נזר הקודש דל"ב ע"ב. ושוב נדפס ספר ולא עוד אלא למוה"ר כהנא רבה ז"ל וראיתי מ"ש בדע"ג ע"ד, ויש הפרש קצת ממה שכתבתי אני הצעיר לרב שכמותו.

עוד זאת אדרש במ"ש בסוף האי פרקא **ואילולא הברד שהוא מכבה פניו היה העולם נבער באש שנאמר ואין נסתר מחמתו**, דהא במדרש קהלת איתא דבריכה של מים לפניו והקב"ה מתיש כחו במים יע"ש, והכי איתא במדרש תהלים מזמור י"ט על פסוק זה דאין נסתר מחמתו.

פרק ז

כל מעשה חמה במתינה וכל מעשה לבנה בזריזות מה שהחמה מהלכת בכל ימות השנה מהלכת הלבנה ליום אחד. אפשר דזה רמוז במאמר דשבת פרע"ק ת"ר הנעלבין ואינן עולבין שומעין חרפתן ואינן משיבין עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, דכמו השמש מתון מתון כן הנעלבין ואינן עולבין שומעין חרפתם ואינן משיבין, דתרגום והאיש משה עניו מאד סבלן וזה יש לו מיתון כמו השמש וק"ל.

מכהה את הלבנה וגונז אחד מן הסנהדרין וכו'. נראה פשוט דישראל מונין ללבנה וכמ"ש כשהחמה לוקה רע לאומות העולם וכשהלבנה לוקה רע לשונאי ישראל. ועיין בספר ולא עוד אלא שם ודוק. ושם מוה"ר ולא עוד אלא כתב בסוף דבריו ועוד י"ל דשולח רוגזו לאומות העולם כדי שלא יציקו לישראל בטובתם לאכול ממנו ויתקיים הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו זת"ד. וזה יהיה כוונת הכתוב בסדר בלק וישראל עושה חיל כתרגומו ויצלח בנכסין ואז וירד מיעקב והאביד שריד מעיר דלא יבואו אומות העולם ליטול מישראל:.

פרק ח

אמר לו הקדוש ברוך הוא יעקב אין לך רשות לעבר את השנה בחו"ל הרי יצחק אביך יעבר את השנה בארץ שנאמר וירא אלהים עוד בבואו ולמה עוד שפעם ראשונה נגלה עליו ומנעו מלעבר השנה בחו"ל וכשבא לארץ וכו'. עיין להרמב"ם בה' קידוש החודש

ריש פ"ה ובסוף הפרק. ועיין להתוס' בפ"ק דסנהדרין די"א ולהרב יפה מראה בפ"ק דברכות ע"ד בעל עין יעקב בהא דאין מעברין את השנה בחו"ל. ועי' מ"ש רב אחאי הרב נח"ל נר"ו ח"א ד"ג ע"ב וג' ודוק.

וחנוך מסר לנח סוד העיבור. עי' מ"ש הרב סדר הדורות ד"ט ע"ג.

בג' מעברין ר"א אומר ביו"ד שנאמר אלהים ניצב בעדת אל. עיין להרמב"ם בפ"ד מהלכות קידוש החודש ה"ט ויו"ד.

ואם נתמעטו מביאין ס"ת ופורסין אותו ונעשין כמין גורן עגולה ונותנין פניהם למטה לארץ ופורשין את כפיהם וגו'. ואפשר דזה רמזו הכתובים בסדר ואתחנן כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים שדרשו שיודעים לעבר שנים, אלא דבזמן ואמרו רק עם חכם ונבון דרק הוא מיעוט דהנם מועטים וליכא עשרה שיהיה בעבור אלהים ניצב בעדת אל דאין עדה פחותה מיו"ד, הרי איתיה בתקנתא ככל התורה הזאת אשר אני נותן לפניכם היום, כלומר המיעוט יהיה ככל כאילו היו כולם ע"י ס"ת אשר נותן לפניכם כדאמר, ופורשין אותו לפניהם ביום ההוא שעושין העבור, וזה דרך רמז ואסמכתא.

פרק ט

דגים וחגבים נאכלין שלא בשחיטה אבל העוף אינו נאכל אלא בשחיטה. עיין בסוף הפ'. ועיין טור וש"ע רס"י י"ג. ועיין לרש"י בחולין ד"ס ולמרן ב"י שם ונזר הקודש דז"ל ע"א ובכנסת הגדולה ולהרב פרי תואר שם.

וכל הגשמים היורדים בים זרע הם לאשר בים ומהם הדגים מזדווגים. ולפי זה אתי שפיר לשון המד"ר סדר ויחי פרשה צ"ז מה דגים הללו גדלים במים כיון שיורדת טיפה אחת מלמעלה מקבלין אותה בצמאון כמי שלא טעמו טעם מים מימיהן ע"כ, והיינו דאותה הם מבקשים לחיות זרע ולפרות ולרבות. ובחידושי להמד"ר שם כתבתי מוסר בזה על התלמידי חכמים ע"ש.

בחמישי יצאו אבותינו ממצרים. עיין מה שחקר בזה בני אברהם הי"ו בספרו ברך את אברהם סדר בשלח ע"ש בארוכה. וכן במ"ש אח"ז ברח יונה עי' מ"ש בני. ותלמידי אור החיים נר"ו בסוף ספרא דמארי'ה טב הרב תהלה לדוד ח"ב.

והתנין הגדול שבא יומו להאכל הוא בורח ונס ונכנס לתוך פיו של לויתן. והכי איתא בתנחומא סדר ויקרא [ח, ח] דאמר הדג ליונה אי אתה יודע שבא זמני להאכל לתוך פיו של לויתן, אמר לו הוליכני לשם ואני מציל אותך ואת נפשי ע"כ. ועיין בספר ולא עוד

אלא שם וכן הובא לקמן בפרק שאחר זה. וכל מעשה של יונה הנביא ככתבו וכלשונו של המדרש תנחומא סדר הנזכר כן הוא הכא בפרקי ר"א בפרק יו"ד.

פרק י

אתה עומד תחת היכל ה' התפלל ואתה נענה. נראה דלזה כיון לומר ביונה שם אך אוסיף להביט אל היכל קדשך, דאני עתה מתחתיו אזכה להוסיף לראות בתוכו ולעתות כאל ותבא אליך תפלתי אל היכל קדשך דלכך עמדתי להתפלל במקום הזה. ואולי ראוי להתבונן מה עלה בדעתו של יונה לומר דכבודו נאמר בשמים ובארץ ולא בים, דאיך הוציא מפיו דבר זה. אם לא שנאמר דכיון דטיטוס ושאר כופרים היו אומרים דאין כחו אלא בים ולא ביבשה כדי לעשות לך מנגד לאיש כסיל, אחז החבל לאידך גיסא כדי לפרסם דבכל מקום כחו וממשלתו וכמו שביטה בשפתיו אח"כ וכמפורש בתנחומא שם. פש גבן להבין איך היה קפדן כולי האי דעל מה שקראו לו הנביא דשקר יכילהו שכל דיעזוב את ה' ואנה מפניו יברח, והרי ירמיה וכמה נביאים דאמרו עליהם דהם נביא השקר ולא בשביל זה סירבו וברחו מנבואתם, ולזה ראיתי למוה"ר ולא עוד אלא שעמד בזה וכתב דברים המתיישבים על הלב דברים נכונים יע"ש.

פרק יא

ובלילה הם נצמחין מאליהן כאלו לא נגע בהם שנאמר כי בול הרים ישאו לו. מזה תוכיח דהגדיל ה' לעשות עם הבהמה יותר מהאדם דלחדשיו יבכר והכא בכל לילה, והוא ככרם דנח דרך נס היה בפעם אחת וכדלקמן פכ"ג, וזה רמז קרא לומר מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ, דהקדים חציר לבהמה דהוא יותר נס ממה שעושה לאדם, אלא דבקרני ראם הוא יותר נס דגדל עשבים על שפתיה כמו שהביא בספר מדבר קדמות ובספר והוכיח אברהם ריש פרק ו' מה רבו מעשיך ה'. **השיבה התורה ואמרה** וכו' **ויבא לידי חטא ואין אתה מאריך אפיך**. הנה בזוה"ק [שמיני לה ב] איתא כן דנתייעץ עם התורה ועוד איתא עם התשובה ע"ש. ומ"ש העולם שלך. כיונו לומר כמו שאמרו יאבד עולמו ותמיד חס על מעשה ידיו. ומאי דנקט **ראוי לו שלא בא לעולם**. ולא אמר שלא יבא, הוא ע"ד נח לו שלא נברא, דאחר שבא לזה העולם הוא אומר יאבד יום אולד בו כמ"ש איוב. ועיין בספר ולא עוד אלא דרכים אחרים.

וי"ב שעות היה היום. זה יורה יותר דבתשרי נברא העולם דבחדש הזה הוא כך אך בניסן רחוק שיהיה י"ב שעות היום, ור"א גופיה הוא האומר כך בר"ה ד"ח ע"א וב"ר.

ומ"ש **שנאמר ויקם מלך חדש על מצרים**. לא יכולתי לפתור מהו הכונה בזה, דהא זיל לסיפיה דקרא אשר לא ידע את יוסף. ותו דזה היה כשהתחיל השעבוד אחר שמת יוסף. ועוד מהיכן שמעינן דהיה מלך מ' שנה מלבד המ' שהיה משנה למלך, הרי כל מלך מצרים היה נקרא פרעה ומסתמא המלכות היה ירושה לבניו אחריו, דכך הוא בנימוסיהן גם כן. ומי כהחכם יודע לפרש אמיתות כונת המאמר דאנחנו לא נדע כעת.

ומ"ש **דאחשורוש מלך בחצי של עולם**. זה לא אתי עם ההיא דמגילה. ועיין בספר לב דוד בענין נס של פורים לערי אפריקה וכיוצא.

ומ"ש **בנבוכדנצר דעל העופות משל**. יש להבין מאי רבותיה דנ"ן אחר דשלמה וידבר עליהם, והשמיר יוכיח וגם רכב על הנשר הגדול ונמצא דשלט עליהם. ולזה י"ל דשלמה בחכמתו אהני ליה להשתמש בהם שמושא רבה, אך שליטה כולי האי שלא יפתח פיו העוף מבלי רשותו לא זכה כי אם נבוכדנצר, ולכך היה השפלתו להיות עם חיות ברא וז' עידנין יחלפון עלוהי מן הקצה אל הקצה. ועי' מ"ש בספר ולא עוד אלא ודוק. ושם כתב בט' העופות דמכירין בצרי עין ונבוכדנצר היה צר עין דהטמין ממונו בשביל שלא יקח אותו אויל מרודך יע"ש, וההיא היה סיבה ועילא על המלכות ויותר ניכר צרות עין שלו כשראה בהיכלו עניים ופסק מלתת.

פרק יב

ומאיזה מקום לקחו ממקום בית המקדש. עיין מ"ש הרב נחלת בנימין במצוה קמ"ז בטעם הקרבנות דהאדם נברא ממקום המזבח. ועוד תמצא בספר לקט יוסף ערך פו"ר על מה שנברא האדם ממקום המזבח, דאשר חטא מן הקדש ישלם וחמישיתו יוסף עליו, ולכך ב' זכרים וב' נקבות, והאדם ואשתו גוף אחד הרי חמישיתו. ועיין בספר ברך את אברהם סדר משפטים דרוש ב'. אלא דבפרק הקודם אמרו דמד' פינות קיבץ עפרו, ועיין בסנהדרין ולמוה"ר ולא עוד אלא דע"ה ע"א.

לעובדה ולשומרה. מ"ש מוה"ר ולא עוד אלא הכרח לדרשה דבלא"ה את להט החרב המתהפכת, דבריו נפלאו ממני, דזה אחר שחטא כמפורש בכתוב כדי שלא יכנס כפי' רש"י בחומש שם, אך מקודם לא היה להט החרב. ומר ניהו שם תוך כדי דיבור מקשה דקודם החטא מה היה צריך לתורה דהו"ל כמלאכי השרת ואיך כתב דהיה להט החרב קודם החטא וצ"ע. ועיין לבני חכם [יצחק] הי"ו בספר אבות הראש בשני ד"ג ע"ג.

מה עשה הקדוש ברוך הוא ברא שנת חיים ואדם שוכב וישן והוא מזונו ורפואתו וחיים לו ומנוחה לו שנאמר ישנתי אז ינוח לי. עיין בחידושי על הזוה"ק סדר תרומה דעק"ד

ע"ב מה שכתבתי שם והוא ביסוד מאמר זה ע"ש. (וזה נשמט מלהביאו בספר וישכם אברהם סימן ק"ט ובא שם בקצרה מדבר אל הידוע כי האי שביעה לחוד משביעו רעב תקון כרת בתענית הסיגוף גדול, עיין נפש חיים מערכת תיו אות ט"ז). אלא דזה לא יכון עם מאמרם על פסוק דאדם ביקר בל ילין. ואפשר דהארץ שדברה כן הוא אחר חטא אדם הראשון דתשש כחה, ואין הכי נמי אם לא היה אוכל מעץ הדעת היתה לה כח לזון כל כ"ד שעות בלי שינה, וברור. ועיין בחי' על המד"ר סדר בראשית פי"ט.

ומרקדים בנקבות שנאמר מלאכת תופיך ונקביך היו בך. לפי מה שהבאתי בקונטרסי זכירה לחיים ח"ב בזכרונות (דקכ"ז ע"ב) דיש במלאכים זכרים ונקבות אתי שפיר קרא דמביא ולא בכף הדמיון. ועיין להרב המפרש בתנחומא סדר במדבר מ"ש בזה ודוק.

עשה לו עשר חופות בגן עדן. ונראה דהמקום גורם נמי לפי כבוד המקום ושהוא על יד הקדוש ברוך הוא עלית על כולנה הם עשר, אלא דלצדיקים גמורים בגן עדן איתא בב"ב דע"ה [ע"א] דעושה להם ז' חופות מדכתיב כי על כל כבוד חופה וכו' יע"ש. וצ"ל דלזה דייק הכא לומר ולחלוק כבוד לאדם הראשון עשה הקדוש ברוך הוא עשר חופות, דזהוא כבודו על כי הוא יציר כפיו, אף על גב דלצדיקים בגן עדן ז' חופות, הנה היינו רביתיה דאדם הראשון דפליג ליה יקריה. וראיתי למוה"ר ולא עוד אלא בפרק זה שהקשה דאיך היה בדעתו שהיה אדם הראשון לבד הרי אמרו דמעיקרא בשביל ישראל היה העולם ועתה נמי בשביל אברהם בשביל משה ונמלך בנשמות הצדיקים יע"ש. ולי הפעוט נראה דהתירוץ פשוט כחקירת הרב נחלת בנימין ויתר מפרשים ומני"ר בספריו היקרים דאיך כל הנבראים לא נבראו כאדם הראשון מפרי האדמה, ורבו התירוצים, ואם כן היו ישראל והיה אברהם ומשה והצדיקים כמו אדם הראשון רבבה כצמח השדה. ועוד אופן אחר כמ"ש מני"ר שם דף ע"ו ע"ג בהולדת נשמות הצדיקים ניצוצות יע"ש, ועוד לו פכ"א דפ"ב בזה ודוק:.

פרק יג

ונגע באילן צווח ואמר רשע אל תגע בי שנאמר אל תבואני רגל גאוה. באבות דרבי נתן פרק א' נקטו רשע רשע א"ת בי שנאמר אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים אל תנידני, והוא בכיוון יפה דכיון דעשו משל למי שנכנס בו רוח דהנחש לא דיבר ולא עשה אלא מדעתו של ס"מ א"כ שייך לומר רשע רשע. ומדוייק קרא ויד רשעים דעל שניהם אומר. ועיין בספר כסא רחמים ד"ע ע"א. עכ"פ למדנו דמה שהתחיל הפ' הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם לא על קנאת אחרים קאי דנתקנאו מלאכי השרת, דזה לא

יודע לאדם אם אחר מתקנא בו, אלא דכאן נמצאו ג' כאחד, קנאה דשמא תמות היא ונתנה לבעלה, תאוה וכי תאוה הוא לעינים, כבוד והיתם כאלהים, והוו תלתא דפורענותא כחדא שריין באדם, וזהו מוציאין את **האד'ם** מתחיל מאדם הראשון מן העולם. ונקט מוציאין, דהוא מעולמו של גן עדן ויגרש את האדם דהוציאו לחוץ. ומה שסיים המאמר וקהו שיניו מה זה שקהו שיני על דעתי כשם שקהו שיני כך יקהו שיני כל הדורות. הנה מה טוב מ"ש המגיד אף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי, והוא דידוע דגלות מצרים היה לתקן חטא אדם הראשון וכל מעשה הלילה הזאת לתקן חטא אדם הראשון. עיין חיים לראש ובסו"ס זכירה לחיים ח"ב, וכיון דזה לא האמין בזה אף אתה הקהה את שיניו שירגיש כמו אדם הראשון שהרגיש בחטאו ודוק. וראיתי למוה"ר ולא עוד אלא דחקר חקירת חכם דלמה הנחש אין לו תקנה ואילו להס"מ יש לו לעתיד, וע"ש מה שתירץ, ושוב חזר להקשות יע"ש. ולי ההדיוט נראה דכיון דקי"ל אין שליח לדבר עבירה ודברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים, אף ע"ג שהכריחו הי"ל לכבוש עצמו הנחש עד שימיתהו ולא יעשה פתוי בפועל לכך אין לו תקנה. ומ"ש הרב ועצום המגיה נר"ו אינו מובן מה רצה לומר, דהן אמת דהבהמה נהרגת אף שלא חטאה מדעתה שבא תקלה על ידה, כ"ש ס"מ שבא תקלה על ידו והוא העיקר, ולטעם שלא יאמרו אדרבא בהיות כי אין תקנה ניכרת תמיד.

פרק יד

וראשה מכוסה כאבל ואינה מגלחת אותו אלא מזנות. נראה דהוא ט"ס וצ"ל ואינה מגלחת אותו אלא מחשדה של זנות, כדכתבה התורה בפ' נשא ופרע את ראש האשה דהוא לנוולה דסותר את שערה. או נימא דקפיד על גילוח ובמקום מזנות לגרוס מנזירות וכדתנן בנזיר פ"ד מ"ה. אלא דמוה"ר ולא עוד אלא העתיק כמו שכתוב לפנינו אך לא דיבר בזה מאומה.

מעבירות חמורות שולח מגפה לבני אדם מעבירות קלות הוא מכה את פירות הארץ שנאמר ארורה האדמה בעבורך. אף על גב דעשה פגם גדול בחטא זה למעלה ולמטה, מה נעשה דהקב"ה קרא לה מצוה קלה ציויתיו ועבר עליה, ולכך תלה באדמה לפי הנגלה של המצוה ולפי הנסתר שפגם פגם חמור הביא המיתה לעולם, דכל המגפות ממנו נמשכין. יהי רצון דבלע המות לנצח ומבורכת ה' ארצו. אכן מוה"ר ולא עוד אלא דע"ה ע"ד החשיבני לטועה במה שהבנתי בכונת המאמר, דהוא הבין בפשיטות דבחמורות

ובקלות ארורה האדמה, והרבה לתת טעמים איך המגפה מגיע נזק ורעה לארץ יע"ש, והאל יצילנו משגיאות ולכוין אל האמת.

פרק טו

ר' אליעזר אומר אני שמעתי באזני. הקורא זה לא יהיה זר בעיניו דהרי בתלמוד בב"מ דנ"ט ע"ב העידו דיצאת בת קול בעבורו דהלכה כר"א, ומי שזכה לזה אפילו דרבנן חלקו אין משגיחין בבת קול אין זה רחוק דשמע באזניו. אלא דמ"ש בסוף האי פרקא וכן הוא קורא לאליעזר א"ל הקדוש ברוך הוא אתה עשית את עצמך כחוט המשולש חייך אף אני קורא עליך זה הפסוק תמים תהיה עם ה' אלהיך ע"כ. דהייתי נבוך אמאן קאי, אם הוא כדגמר אומר דמי שעסוק בצדקה וגמילות חסדים זוכה לג' מתנות טובות, או כיונו למה שדרשו במנחות דג"ם ע"ב בפסוק והחוט המשולש בתפלין ומזוזה וציצית, או כמ"ש בקדושין ד"מ ע"ב דכל שהוא במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא שנאמר והחוט המשולש ועתה תמים תהיה עם ה' אלהיך דלא יהיה חוטא, וכיון שנתגדל ולא היה יודע ועתה נעשה אוצר בלום בכל, גם ה' החזיק לו טובה דאתה עשית את עצמך אחר שנתגדלת ולא כדרך העולם דאביו מוליכו לבית הספר ומלמדו. ולא ידענו הסיבה שאביו מגדולי הדור והניחו כך לסברא דלעיל שלא למד כלום. ויתכן לומר דמה שאמר לו אף אני קורא עליך זה הפסוק תמים תהיה עם ה' אלהיך, כלפי עובדא דב"מ חרוב יוכיח, אמת המים יוכיחו, כותלי בית המדרש יוכיחו, דמי שאינן מאמינים וקוראין זה יאמרו ח"ו דמעשה כשפים הם, לזה אמר הקדוש ברוך הוא אף אני קורא עליך תמים תהיה עם ה' אלהיך דהאי קרא מפורש בזה ואתי שפיר ההי"ב.

של טובה יש בה ב' דרכים וגו' ושל רעה יש בה ד' פתחים ועל כל פתח ז' שומרים. כל זה דהכא מדוקדק במאמר דשבת דף ק"ד ע"א בא לטהר מסייעין אותו ואילו בבא להטמא נקטו פותחין, דבבא להטהר הנה הפתחים נפתחים ע"י כרוז אליהו, לא כן כשבא להטמא אז פותחין לו לאט לאט לפי השומרים כאשר מונה ואזיל המאמר.

ומ"ש **ושמואל עמד בין ב' דרכים הללו ואמר באיזה דרך אלך אם של צדקה חסד טובה הימנה אם בשל חסד צדקה טובה הימנה**. יש לשאול בזה דשמואל לא סבר לה מר המאמרים דסוכה דמ"ט [ע"ב] גדולה גמילות חסדים מצדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד, זורע ספק אוכל קוצר ודאי אוכל. ת"ר בג' דברים גדולה גמילות חסדים מהצדקה בגופו ולעשירים ולמתים. ועוד אמרו שזה בגופו וזה בממונו. וגם אמרו אין הצדקה משתלמת אלא לפי גמילות חסדים שבה דמכל אלין הגמ"ח טובה מהצדקה,

ובמה נסתפק שמואל. ואמר אלי בני אברהם הי"ו בזה לבא לכלל ישו"ב, באומרו אנכי אפרש כונת המאמר, שהתורה אמרה באיזה דרך אני הולכת בדרכן של עושה צדקה שנאמר בארח צדקה אהלך, דראוי להבין למה התורה היא אומרת כך ולא זולתה. אכן לפי המאמר שלפנינו דיש דרכים דרך צדקה ודרך גמ"ח, ושמואל נסתפק באיזה דרך ילך, הנה התורה אמרה דאני בחרתי דרך לעצמי לילך בדרכן של עושה צדקה ולא בדרכן של עושים גמילות חסדים, יען צדקה יכול לעשות האדם מבלי ביטול תורה דמפריש ממונו ונותן לעני תכף והמעות מוכנות ולא יש ביטול תורה כלל, אך גמילות חסדים בגופו דצריך לוית המת וקבורתו והכנסת כלה ופדיון שבויים וכיוצא אין מספר דאיכא ביטול תורה, ואיתא בירושלמי דפסחים פ"ג [ה"ז] בר"א [שאמר] לבנו המבלי אין קברים בקסרין שלחתיך לצפורי, נמצא דאין לו להתבטל מת"ת בעבור גמילות חסדים. וע"ש למוה"ר כהנא רבא בספר אגדת אליהו ח"ב במאמר ההוא, וא"כ שפיר אמרה תורה דאני איני מהלכת אלא בדרכן של עושה צדקה ולא בדרכן של גומלי חסדים כדי שלא יהיה ביטול תורה, ולפ"ז הא דגמילות חסדים גדול מצדקה ניתן לבעלי בתים כי לא לחכמים. והשתא שמואל דן בדעתו דאם אני תופס בשתיהן הוא יותר טוב אחוז מזה וגם מזה, והלך מידי שנה בשנה וסבב בית אל, דבהדיה דקא אזיל לעשות גמילות חסדים שלא יטריחו לבא אצלו הוא שופט את ישראל, דדינא נמי היינו תורה, ומכל שכן דקודם שיפסוק הדין צריך שיעיין בהלכה כדת מה לעשות. ועוד שאמרו בברכות פ' אין עומדין [ה"א] א"ר ירמיה העוסק בצרכי ציבור כעוסק בתורה. ועיין למוה"ר מרא"ה [מראה הגדול] ח"א בדרוש ח' להלבשה לענין מינוי ת"ח לפקידי ת"ח דעמד על הדבר דמתבטלין מת"ת ונמצא דבא לגדר ומעלה שאמרו כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים תרוייהו כחדא דהוא גמילות חסדים דאין בו ביטול תורה, ובדרך זה אמר שמואל איני מניח את שתיהם ואקחם לעצמי, כי קשה לאחר לעשות כמוני דבכל מקום שהיה הולך ביתו עמו וההוצאה מרובה, ולהיות שהוא שופט כל הארץ הנמצא כזה עשיר ודיין על הצבור על כל ישראל לעשות כמו שמואל, וזהו דבר יקר דרחוק דאחרים יעשו כמוהו, זת"ד ישל"א.

פרק טז

ועל ג"ח לחתנים מנין אנו למדין מהקב"ה שאמר למלה"ש. הקשה מוה"ר ולא עוד אלא וכי גמילות חסדים לחתנים לבד הוא, ולמה לא מנה דסופה גמילות חסדים בקבורת משה, וישב בב' אופנים. ולענ"ד נראה לומר עם דרך הרב רוח אליהו במאמר [ברכות ו ע"ב] כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בה' קולות, ואם משמחו מה שכרו,

זוכה לתורה שניתנה בה' קולות, דהקושי מבואר מה שאל מה שכרו הרי די לו דאינו עובר. אך הכונה דההולך לבית החתן ואוכל ושותה ושמח כשמוע קול שיר ועכ"ז אינו משמחו עובר, וצריך שישמח להחתן והוא ישמח, אך אם משמחו לבד ואינו נהנה מה שכרו כיון דלא הי"ל הנאה, ע"ז בא שכרו דזוכה לתורה, זת"ד בקיצור. והשתא הוה ס"ד דירחיק האדם מלילך לעשות חסד עם החתן, שלא יאמרו כי הוא להוט אחר אכילה ושתיה ולשמוע קול שיר וניגון, לזה בא באזהרה ועל גמילות חסדים לחתנים תלך בלי הנאה כדי שלא יאמרו זה ממי אתה למד מהקב"ה והמלאכים שלא היה להם שום הנאה כן תעשה אתה, כמו הפי' דאם משמחו מה שכרו ודוק. אפס כי עז בדברי מוה"ר ולא עוד אלא דכתב דלמה לא מנה גמילות חסדים בקבורת משה והלך למאמר דסוטה דסופה גמילות חסדים, והרי הכא בפרקי ר"א אחר שאמר גמילות חסדים לחתנים מנין הנה בפרק שלאחריו התחיל בכך גמילות חסדים לאבלים מנין, אנו למדין מהקב"ה שהוא בעצמו גמל חסד למשה וקברו וגו', ונמצא דבמאמר זה אח"ז מנה הא והא ולפניו המאמר דשרטט וכתב בו וצ"ע. עוד ראיתי למוה"ר שם דהקשה על ר"י דאיך למד ז' ימי המשתה מיעקב שהוא קודם מתן תורה ותירץ בתי' הב' דס"ל כמ"ד דלמדין אבלות ז' מיוסף, והניח סברת ריב"ז דנפק"ל מקרא והפכתי אבלם לששון יע"ש, והוא חידוש דלא הזכיר זה מהתוספות במו"ק ד"כ ע"א. ועיין בסה"ק עיני כל חי בנזיר דט"ו ע"ב.

והוציא את בתוליה באצבע והראה אותן לאברהם. הא לא אתייא עם מה שהביא בספר דבש לפי מערכת א' אות כ"ג ממדרש דלא מצא לה בתולים ונתברר דהיתה מוכת עץ כשנפלה מהגמל, וצוה הקדוש ברוך הוא להכניסו לגן עדן לפי שנחשד ע"כ. וגם הסיום הזה הפך מהכא דנתן לו שכרו בעולם הזה בשביל שלא יהיה לו שכר לעוה"ב דהקימו למלך, והם אגדות חלוקות או הא בגלגול אחר.

החתן דומה למלך. הכא מונה ה', ומוה"ר מדרש תלפיות ענף חתן דקס"ז ע"ג הוסיף עוד ח"י. ונתן טעם על מה ר"א הגדול לא אמר כי אם ה', והאריך במאמר הלזה בא"ר רחוב'ות, ועיין לקמן סוף פ"ן גבי מרדכי מה מלך חלוקות אחרות.

פרק יז

אלא אף לאהרן כשעלה להר ההר. מוה"ר חסיד שבכהונה בספר ולא עוד אלא הרבה להקשות במאמר זה ועל מאמר התנחומא בזה. וכדי ליישב נכנס בדרכים ארוכים יע"ש. ולי אני עבדו יתכן לומר מלתא זוטרתי ויתיישב הכל, והוא במונח של מוה"ר דהענין סובב על שעשה את העגל, והוא דגרם אהרן הריגת כמה בני אדם עברו ושובו משער

לשער, ועוד זאת בקרח אתם המיתם את עם ה', והעיקר על אהרן בשביל הכהונה, וע"ז חשבו לעשות לאהרן כדין מתני' דמכות פ"ב מ"ז כהן גדול שהרג אינו יוצא משם לעולם שם תהא דירתו שם תהא מיתתו, וזה דבר ישראל בעד משה שגזר עליו שלא יצא משם לעולם עד שימות, כמו שגזר שלמה לשמעי גלות שהיה בידו עון הריגת נוב עיר הכהנים, וכדין ערי מקלט בשביל הרציחה שגרם בעון העגל ובכהונה הגדולה בקרח כדין שוגג. הגם דעל העגל עצמו נתכפר הנה נשאר הרציחה ועתה יכופר, ועל זה בא לישראל דבר תמוה דהוא בעצמו לא הרג ואין שם בהר ההר ערי מקלט, אלא הוא הכל דבר מחודש לגונזו לאהרן על כפרת העגל כמו ערי מקלט דהוא חובת גלות, דחלילה דחשדו ישראל קדושים דמשה רבינו המיתו ואלעזר בנו עמו אם לא באופן זה, עד שפתח ה' פי המערה וראו הארון שכבר מת האמינו דאינו שגנזו משה, כן נראה לענ"ד ומתיישב שפיר כל הקושיות ודוק.

והתפלל וא"ל על שאול. עיין בילקוט שמואל ב' סימן כ"א דשם הלשון מתוקן. ומ"ש ואינו שאול שנמשח בשמן המשחה. מינה תברא למ"ש להפך. עיין לחכם בני [יצחק] הי"ו בספר אבות הראש ח"א בקונטרס הלכתא למשיחה, דאסף וקיבץ כל האמור בענין.

וכשבנה בית המקדש בנה ב' שערים אחד לחתנים ואחד לאבלים ולמנודים וזכר למקדש. הנה עתה החתן ושושביניו יושבין בהיכל ה' מקום מיוחד, ולאבלים בקצה הביה"כ עגול מקום לאבלים, והולכין לבקר כל יחידי הק"ק באמצע הזמירות ואחר התפלה, וזה במקום ישיבה על הארץ דקאמר הכא דנקט לפי המקומות שיושבין על הכסאות, דלמקומות שיושבין במחצלאות על הארץ עושין היכר במקום כמנהגינו, ויש בתי כנסיות דמכריז השמש שיש אבל או שמחה להודיע שילכו לבקרם, אך למנודה אין לו מקום, ואדרבא אינן מניחין אותו לבא לבית הכנסת ובדד ישב מחוץ למחנה מושבו.

ועליהם הוא אומר ברוך אתה ה' גומל שכר טוב לגומלי חסדים. לא פירש מי הוא האומר, דאין זה פסוק דשייך דעליהם אמר קרא, ובודאי דאין זה מטבע ברכה לומר בהזכרת השם ובמלכות כי אם שהרואה אומר בלי שם ומלכות, והוא נגד מה שמברך אדם על עצמו בד' צריכים להודות.

פרק יח

השמים נבראו תחילה. מוה"ר ולא עוד אלא הרבה בטעמים במאי פליגי והשמיט מענין דין ורחמים ותורה שבכתב ותורה שבעל פה ושרי ישראל ושרי אומות העולם ונשמות במדרגתם.

ולא נאמר בו ויהי ערב ויהי בקר וגו' לאחד שהי"ל כלי חמדה. ומה טוב לפי זה מה שדרשו בפסוק מזמור לק"ט ועל ספרך כולם יכתבו ימים יוצרו, ויהי ערב ויהי בקר יום אחד וכן עד הששי, ולא אחד בהם דבשבת לא כתיב יום הז', וזה יורה ולי מה יקרו רעך אל, דנקראו ישראל ריעים למען אחי ורעי. ועיין במדרש תהלים ובילקוט שם בסי' לק"ט. ומ"ש בשעה אחת וברגע אחד. עיין למוה"ר ולא עוד אלא לקמן בפל"א.

מכאן אמרו כל המברך על היין בלילי שבתות מאריכין לו ימיו ושנותיו בעולם הזה ויוסיפו לו שנות חיים לעוה"ב. והא נמי כטע"ס לצד למה שתקנו לומר לחיי בסברי מרנן דהוא בעת הברכה, והא שמיע לי דבקידוש קא משתעי. ונקט כל המברך, כל לאתויי ברכת המזון נמי דיקח כוס ויברך עליו ברכת המזון בליל שבת אפילו דבחול אינו נוהג. או מחמת מחלה דאינו שותה יין, או כי אין ידו משגת, עכ"פ ליל שבת יצמצם שלא לשתות בתוך הסעודה זולת הדחה מדגים לבשר. ואפשר בשכר ויהיה שותה כוס של ברכה בריוח וארכא בחיים יהיבת ליה. ועיין מ"ש עוד בזה בחי' על התקונים ד"ס ע"ב בס"ד.

ז' רקיעים. הכא מונה ח' שבעיות דבחר הקדוש ברוך הוא בז'. ועיין בקונטרסי חיים ומזון ח"א אות קפ"ב ולמוה"ר ולא עוד אלא לעיל מזה פרק ג'. ועוד לו באגדת אליהו ח"ב ד"ץ ע"ב. ועיין בתקונים דף קכ"ח ע"ב, ועיין בזוה"ק סדר בראשית דמ"ה ע"ב ובתוס' ח"ג סימן טו"ב וסדר ויקרא ד"ט ע"ב ותזריע דמ"ז ע"ב ואחרי דע"ו ע"ב ובהר דק"ח ע"ב ובתוס' ח"ג סימן ז', ובקונטרסי חיים לגופא וצדקה לחיים מערכת ס'. ועיין למהרש"א בחידושי אגדות ריש יומא ופ"ד דנדרים ופ"ב דערכין, ובילקוט ראובני סדר נשא. ועתה מדפ'ס ועולה ספר נאה להודות לרב אחא משבחא גדול הנאמר באברהם ז"ל וראיתי לו מה שהביא במספר ז' ודוק.

פרק יט

עד שבא משה וחידשו שנאמר מ'זמור ש'יר ל'יום ה'שבת. הכונה כמו שרמזו דהוא ר"ת למש'ה. ועיין בחי' על המד"ר סדר בראשית פרשה כ"ב.

עדות המת ביו"ד. לא פורש כיצד הוא דבעי עשרה. וגם מ"ש **והכניסני בג"ע ולקחתי משנותי ע' שנה**. הרי זה היה אחר שחטא דנגזר דיחיה אלף, ומה בקש בגן עדן אחר שחטא, דאי חזר אחר שעשה תשובה לא ידענו מזה. ועיין בריש פ' שאח"ז ובסוף הפרק שהיה בהר המוריה ושם נתן אל לבו לחצוב לו קבר יע"ש.

וכבודו וכל מעשיו טובים ומתוקים לפני הקדוש ברוך הוא. מה שהבין מוה"ר כהן הראש בספר ולע"א [ולא עוד אלא] דמשמע דעתיד לעשות דברים מכוערים לעיני בני אדם ולשוט בתוך הקליפות כדי לברר ניצוצות והרואה זר מעשהו. ומעלת הרב ועצום המגיה נר"ו הביא לו סיוע ממה שרשום בזכרונו והוא מפורש בספר חומת אנך במלכים א' סימן י"א ובספרו יוסף תהלות סימן קכ"ז, אחר המחילה רבה לא כן אנכי עמדי בכונת המאמר, דחלילה לומר על משיח ן' דוד כן דיכנס בזה כי אם על דברים הנגלים אלינו דדן בלתי עדים והתראה ובמלחמותיו דלא יעשה כמו משה וקראת אליה לשלום וכיוצא, וכביכול דהפיל ארצה שרים של האומות והאלילים כליל יחלוף אז ממילא רווחא דיתבררו ויתלבנו ויוצאים בשיר כל ניצוצות הקדושה שנפלו בקליפות כמו מלחמת אברהם דיצא רבא כמו שהביא בשער הפסוקים של מהרח"ו ס' לך לך ס"יוד כנודע. ועיין למוה"ר שם בפמ"ז דק"ה ע"ב בבנות מדין דהביאו אותם דרצה לפרש בין לילך אצלם להיכא דמביא אותם יע"ש, והוא הפך ענין שלמה, אלא די"ל דבשלמה מצאה קפידא דעשאן מלכות ופלגשים.

פרק כ

והיה יום שבת משמרו מכל רע ומנחמו מכל סרעיפי לבו שנא' ברוב סרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי. הביאו בס' והוא ט"ס כי הכתוב בש' והרמז שכתב הרוקח סי' נ"ו והביאו המטה משה סימן תע"ח דר"ת 'שרעפי 'בקרבי 'תנחומיך הוא שבת לענין דבשבת ילמוד אגדה ואני רמזתי בסה"ק צדקה חיים דרוש י"ח לענין הספד בשבת כיע"ש הנה הכא בפרקי דר"א ודאי דכיונו לרמז זה דאל"ה מהיכן מפיק דהכתוב משתעי בשבת דרחוק לומר דהוא מהמזמור הבא אחריו.

לאור הכוכבים. עיין כף החיים סי' לא אות מ"ה. ומ"ש **לאחר ששותה כוס של הבדלה מצוה להטיל מעט מים בכוס וישתה לחבב המצוה ומה שישאר בכוס מהמים מעבירן ע"ג עיניו למה שאמ"ח שיורי מצוה מעכבין את הפורענות**. עיין שם בסה"ק כף החיים סי' ל"א אות כ"ה ואות כ"ח. וחזה הוית למוה"ר כהנא רבה בס' ולע"א [ולא עוד אלא] בפרק זה דפ"א ע"א דהבין דבין השמשות של שבת הוא בכניסת השבת ואחרי ניו"ק כשגגה שיוצא ופירש כל המאמר במונח זה ובנה בניינים על זה איך לא יש הבדלה בערב שבת ופליאה נשגבה איך הבין כזאת דהא ליתא וכל הפרק הוא בין השמשות בכניסת מוצאי שבת ומיניה וביה תברא דאי קאי בבין השמשות מאי קאמר דבא להודיע על

תוספת שבת וכי בין השמשות הוא תוספת שבת והדבר הפלא ופלא על מוה"ר מה ראה על ככה וצ"ע.

פרק כא

ל"ת שעטנז ובגד כלאים לא יעלה עליך. דברים בגו כיונו בזה מלבד הפשט דקין הביא זרע פשתן והבל מצמר כדגמר אומר, הנה יש תוך תוכו, כדכתב הרב צמח דוד ס"א סדר בראשית דכ"ד ע"ב בפסוק ואל קין ואל מנחתו לא שעה, דבקרבנו היה כלאים ואיהו גופיה דנוצר מאדם ונחש היה כלאים יע"ש, ולכך הביא הכא מתרי קראי. ומה שפירש מוה"ר ולא עוד אלא דכיון קין מפשתים דהוא גדל במצרים והוא מהכת של פרעה והבל על הגאולה ועל ק"פ שיצאו ברד"ו יע"ש, מה טוב דהתחיל קרא ויושע ה' אל הבל כלומר ויושע ה' ביום ההוא מיד מצרים אל הבל דוקא וקין לא חפץ בויושע.

לקח אבן וטבע במצחו. זוהי סברת רבנן בב"ר ולרשב"ג בקנה ולר' יצחק מהצואר יע"ש. ועוד שם דלא היה יודע ועשה לו פציעות וחבורות.

ולא היו יודעים מה לעשות להבל שלא היו נהוגים בקבורה בא עורב וכו' וחפר בארץ וטמנו. קשה דסמוך ונראה לו מלפניו קאמר דקין נטל נבלתו של אחיו וחפר ונתן אותו בארץ ומה שעשה העורב כן עשה קין, ואולי לא חפר כראוי ולא טמנו כראוי כי אם עראי וחשבו דאין זה בר קיימא דצריך תקון אחר לעשות, עד שראו את העורב כיצד עשה. ובב"ר [כב, ח] איתא ומי קברו, א"ר אליעזר ן' פדת עופות השמים וחיות טהורות קברוהו, ונתן להם הקדוש ברוך הוא שכרן ב' ברכות שחיטה וכסוי הדם. ועיין בספר פי שנים למאמרים ערך אדם אות מ"ד מ"ש בזה.

ומ"ש **נטל אות אחת וכתב על זרועו**. יש בזה סברות א' אות ויו ב' אות ט' ג' אות תיו. עיין בספר עמודיה שבעה ולב אריה ומנחת אליהו ובספרו ולא עוד אלא דפ"ב ע"א.

ולע"א שהן קוראין ליתן מטר. פי' מוה"ר כהן גדול דהחידוש דלא היה ראוי ע"י מקולל מהתיבה שיבא ברכה של מטר להראות כח הגומל חסד יע"ש, ובלא"ה אם הקדוש ברוך הוא נתן מתנה טובה דיענם קודם מה שהיה בתיבה באשר הוא שם שלא חטא עדיין איך ימנע אח"כ, ואפילו בעגל לא מנע המן מהם והקריבו ממנו לפני העגל. אלא די"ל דלא בשביל משקל עונש העון אנו באים דהאי לחוד, אלא מצד דברכה ע"י אירה לא שייכא, והקב"ה דצופה ומביט דעתיד להיות באירה איך נתן מטר בתחינתם אם לא להורות גודל כח הגמילות חסדים. וברור דזה לך האות דהרי אעיקרא העורב אינו קורא על הנאתו

אלא על כל העולם כולו ואפילו שאינו ראוי המתפלל, והו"ל כההיא דספר החסידים סימן קל"א דאם שואל חפצי שמים אפילו שאינו ראוי כיע"ש, אך הכא היינו כדאמרן.

פרק כב

גלוי בשר ערום היו דורות של קין האנשים ונשים כבהמה וכו' בנות קין מהלכות גלויות בשר ערוה. נראה דלכך התחיל לומר דלא היה קין כדמותו כצלמו כדי לומר אח"כ דאי אדם וחוה ידעו כי ערומים הם ויתפרו עלי תאנה ואירא כי ערום אנכי, איך בנו קין לא למד מאביו ואמו ויצאו מקין כל כך חציפותא אשר לא היה לעולמים, ובזה נתודע הדבר דזה הביאו מלאכי עליון לומר כדאיתא לעיל פרק י"ט דהיו קוראין אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו, דר' יוחנן קרא למאני מכבדותי, וכמו שדרשו [שבת קיט א] וכבדתו כבדהו בכסות נקיה, וזה שעתיד להתלבש אדם ביקר בגדי כבוד בל ילין, כלומר לא יהיה זה לנה אצל הבאים אחריו כי אינו דבר המתקיים אלא קין הבא אחריו ודורו יבא העת, דדורו של קין נמשל כבהמות נדמו, ביקר בל ילין דהיינו לבוש כבוד אלא ערומים כבהמות, זה רמזו מלאכי השרת שעתיד להיות אחרי כן.

אריב"ק ישראל בני אלהים שנאמר בנים אתם והמלאכים נקראו בני האלהים שנאמר ויריעו כל בני אלהים. דייק מוה"ר חסיד שבכהונה מדלא קאמר גבי ישראל דנקראו כמו דנקט גבי מלאכים למעלתן של ישראל שהם ממש בנים חלק אלוה, אבל המלאכים נקראים בשם מושאל זת"ד. ולא נכחד דההקדמה היא אמיתית וכאשר ביאר עליה הרב זד"ן ובד"א בפרק הששי אות ז' בפי' הב' ע"ש בדבר היוצא מפי כה"ג. ועוד לו שם בפי"ד אות ז"ל ובפכ"א אות כ"א ואות פ"ג ובפכ"ב אות ב'. ומ"ש שם על שם כנסת ישראל נעלם ממנו מה שהבאתי בחי' על תיקוני זוה"ק ודוק. אך נראה דאין זה פירוש של מוה"ר ולא עוד אלא בר קיימא ובמהרה ינתק לפי מתני' דאבות פ"ג מי"ד חביבין ישראל שנקראו בנים למקום חיבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם, ולפי פירושו מאי שנקראו פעם ושתים ותלה החיבה יתירה בקריאה הו"ל להתנא למנקט שהם בנים למקום. ועיין למוה"ר לקמן פרק ג"ן בישראל דנקראו כושים דוגמא לזה יע"ש. ולכן נלע"ד דההפרש בין המלאכים הוא דהם נקראים בני סמוך דיורה כמו בני כפר פלוני, דבני יתפרש על אנשי המקום ההוא ולמלאכים הם אנשי האלהים, אך בשם בנים לשון נפרד הוא ישראל דוקא. אי נמי יש הפרש דלא מצינו למלאכים דקראם הקדוש ברוך הוא בני כאשר אמר [שמות ד, כב] בני בכורי ישראל. ועוד הפרש דאלהים מתכנה למלאכים ולדיינים אך קריאת שם בנים לשם המיוחד הוי"ה ב"ה ליכא

כי אם בישראל. ועיניך תראינה דיפה דרש בזה מורינו הרב מארי דאתרין רב הד"א ז"ל בספר הנחמד תהלה לדוד ח"א בדרוש א' לשבת כלה במשנה זאת דחביבין ישראל שנקראו בנים בדרך אשר דרכנו, ומה נאמנו דבריו ביסוד נאה, פוק חזי.

פרק כג

ירדו כל המלאכים הממונים על כל מין ומין וקבצו אותן ואת כל מזונותן ויבא נח לא כתיב. קשה אדדייק מויבא ניתי ס"ת ונחזי דקרא קרי בחיל ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל ואספת אליך והיה לך ולהם לאכלה ויעש נח ככל אשר צוה אותו אלהים כן עשה. ושמא המאכל הזמין נח אפילו עפר לנחש כאומרם ז"ל, אך ענין שביעת המזון דיאכלו וישבעו הוא מלמעלה, ועל סוג זה הוא דקאמר את כל ומזונותן, ומזון לכלא ביה דמשביע לכל חי רצון על ידו לפי זכות האדם וע"י משרתיו, כנלע"ד אם ניתן להאמר.
ירדו מי המבול על הארץ שהם מים זכרים ועלו מן התהומות מים נקבות ונתחברו וגברו. עיין מ"ש הרב צמח דוד סדר נח דף ט"ל ע"ד שהביא המאמר הזה מפרקי ר"א דפרו ורבו המים, ולזה כתיב וירבו המים ג' פעמים דהוו ג' מיני מים יע"ש, ועיין מ"ש לעיל מזה בפ"ה.
וחוץ מא"י שלא ירדו עליה גשמים. עיין זבחים דקי"ג ע"א ובחי' לשם ומה שרשמתי בזה בחי' על המד"ר בפ' נח פרשה ל"ב. וראיתי למוה"ר חסיד שבכהונה בספר ולא עוד אלא בפרק זה דהקשה באומרו מכאן אתה למד דל"ב מיני עופות בארץ ושס"ה מיני שקצים ורמשים, דלא הבין איך נלמד זה מהאמור. ולי הפעוט אפשר לומר דהמספר קבלה בידם ומכאן דקאמר אינו מהמאמר הלזה כי אם מזאת הפרשה דהעופות היו מועטות והשקצים ורמשים היו מרובין מדכתיב מהעוף למינהו מכל רמש האדמה למינהו שנים מכל, כיון דאמר שנים מכל למה בעוף לא אמר וברמש אמר מכל. ועוד חזר לומר ומן העוף וכל אשר רומש על האדמה, דתיבת כל זה ג' פעמים ברמש לרמוז דהיו כפלי כפלים מהעוף, כנלע"ד אם ניתן להאמר. ובטעם שהיו בחדר אחד נח ובניו עם השקצים ורמשים, מלבד מ"ש מוה"ר שם נוכל לומר עוד דאם תזוח דעתו במה שכבשו נח ובניו כל מעשה בראשית והיה מפרנסן יסתכל בשקצים ורמשים דאומרים יתוש קדמך במעשה בראשית, ובפרט בעת זעמו דצריך הכנעה יותר. וגם לרמוז על הק"ו שעשו בעבור האדם מהשקצים ורמשים, ופירשו בזה אוכלי בשר החזיר יחדיו יסופו עיין בספר מדת"ל, ויזהרו מאכילת שקצים ורמשים, והכל ליקח מוסר השכל. עוד ראיתי למוה"ר שם שהקשה למה קלל לכנען ולא חם, ותי' דכנען סרסו יע"ש. וזה אמת אך לא

תקן איך הניחו לחם חלק מבלי עונש כלל כפי הדרגתו, וכנראה דלא זכר שר בעת ההיא מהתנחומא שאמרו כלשון הזה חם ראהו וכנען נתקלל ר"י אומר אין הקללה שוכנת במקום הברכה ויברך אלהים את נח ואת בניו וכנען נתעבר בתיבה, ר"נ אומר כנען הגיד לחם וחזרה קללה לעיקרה, ורבותינו אמרו דאמר בלבו מה שאני מוליד יהיו עבדים אתה לא הנחת הנה ן' רביעי שאתה מוליד יהיה עבד, על דעתן שחם סרס וכו' על שביזה כבוד אביו עתיד להפרע מבני בניו של חם ולבזותן ע"י מלך אשור ע"כ, הא קמן סברות רבות על כי היה האריכה לכנען אפילו אם תאמר דחם סירסו ולחם נמי ניתן לו עונשו על מה שעשה.

פרק כד

הכתונת שעשה הקב"ה לאדם ולאשתו וגו' והנחילה לנמרוד וגו' עשו ראה את הכותונת וגו'. עיין מ"ש הרב זרע ברך ח"ב במא' אף באותו זקן פגעה בו מיה"ד דבר טוב בזה. **ומנין שהקב"ה ירד אליהם וגו' וזו ירידה שניה**. זה סובב הולך למה שהתחיל למנות בריש פי"ד יו"ד ירידות ואחר שגמר מהראשונה עתה מונה ואזיל ועיין מה שביאר באלו בני נאמן רב יצחק נר"ו בס' אב"ה [אבות הראש] ח"ב דג"ם ע"ג ואילך. **אין עשו הרשע ראוי ללבוש את הכותנת הללו וחפר וטמנם שם שנא' טמון בארץ חבלו**. לפי"ז לא נשאר שום תלונה על יעקב כיצד הלבישן דבלא"ה לא היו ראויים לעשו ואני מדבר על הידוע למה שכתבתי במ"א [במקום אחר] בזה.

פרק כה

מכל מקום ריח רע קלט. בזה נוכל לתרץ מה שהקשה מוה"ר ולא עוד אלא בפכ"ג דלמה העניש ברוח רע של דובים וארויות, דאין מעצור לה' להפך הריח רע לטוב, וע"ש מה שתירץ. ויגדל התימא לפי מ"ש רש"י על פסוק [בראשית לז, כה] וגמליהם נושאים וסדר שמות על פסוק [ב, ג] בחמר ובזפת שלא יריח ריח רע, והכא בנח הביאו רש"י בכופר דבנח לא הוה אפשר. ולפי האמור הכא צדיק ה' בכל דרכיו להורות מיהא דדירתו עם הרשעים החטאים האלה בנפשותם גרם לו ריח רע אפילו שהוא לא חטא. אלא דראוי להתבונן איך היה מתפלל במקום ריח רע, ואם עדיין לא נתקן תפלה הרי בזה עצמו התפלל. ושמא בעת ההיא נתן איזה ריח כדי לבטל אותו ריח רע, כענין שהבאתי בקונטרס כף החיים סימן י"ד אות כ"ח. ועיין בספר בית השואבה דל"א ע"ב אות ע"ה.

יצחק מל את יעקב עשו מאס במילה. קשה דבאדר"ן פ"ב אמרו יעקב יצא מהול והכי איתא במדרש תהלים סי' ט' ובזוה"ק סדר משפטים ושמא האפת דם ברית קרי מל ובשגם מתוך שבחו אתי לידי גנותו דעשו ועיין לבני חכם נר"ו בס' אבות הראש שם.
עדית אשתו של לוט נכמרו רחמיה על בנותיה הנשואות והביטה אחריה לראות אם הולכות אחריה וראתה השכינה. צ"ל דהוא במונח שהיתה לה עון מהמלח, דהא לאו הכי בשביל שנכמרו רחמיה היה ראוי שלא תהיה לה נזק. ויתכן דשמא קא גרים עדי'ת גימט' שם דלילי"ת דהיתה מחלקה ורשותה דשמותיהן מספר אחד והיא באה מכחה.

פרק כו

נסיון הא' י"ג שנה הב' בבית הסוהר וגו'. הכא חשיב ב' פעמים בית הסוהר ואו"כ לנסיון חד ועיין בס' שמו אברהם ערך או"כ וערך נסיונות ובס' אבות הראש פל"ג.
ומ"ש **אלא בעצה לקחה שלא קרב אליה**. בזה הלשון יש לפותרו בדרכים שונים ולא בינת אדם לברר מהו פי' האמיתי והילקוט דלג הלשון זה.
ואבימלך היו כל בני ביתו עקרות. ואפשר דזה רמוז בקרא כי עצור עצר הכפל הוא שהיה מעיקרא ועתה נסתמו יותר אפי' נקביהם ובא בכיוון כל המתפלל ע"ח דזה מעיקרו וזה מעיקרו ושוין הם ולא שנעשו עתה עקרים על דבר שרה.

פרק כז

נתחיל ראשון בבן אחיו ואח"כ נתחיל בו. נראה דכונתן בזה אע"ג דשר המלחמה כנגדם הוא אברהם והיה ראוי דעליו יבואו תחילה כמו ענין אחאב כשהלך עמו יהושפט אלא עלה בדעתם בראותם שהרן לא ניצול מכבשן האש ואברהם ניצול והם מסופקים דמן האש הצילו ה' איך מיד בעל בחירה לא יצילהו ועכ"ז בפחדא יתבי ואברהם להציל ללוט בא לכן אמרו נתחיל בבן אחיו ל"א בלוט לרמוז דזה ן' אחיו שלא ניצול מהאש דאנו יכולים לו בודאי כמו אביו שלא ניצול ואם אנו כובשים אותו ולא בא מיד אברהם להצילו אזי נתאמץ בכח לבא על אברהם ג"כ ודוק.
יצא שם בן נח לקראתו התחיל מהלל ומשבח ומפאר לשם בוראו ואומר וברוך לאל עליון אשר מגן צריך. הוא חידוש דהיה אבל על בנו שהרגו אברהם במלחמה ועכ"ז נתן הודאה על זה בשעת חימום לקיים ועל הטובה מעין הרעה ודוק.

פרק כח

הראו הקב"ה לאברהם מלכיות מושלין ואובדין. כלשון הזה איתא לקמן ביעקב בפ' ל"ה אלא דשם תוכ"ד [תוך כדי דיבור] אמרו והראו מלכות עולה ואינו יורד והכי איתא במד"ר שם והם ב' ראיות הפכיות.
ומ"ש **ר' עזריה לא נבראו מלכיות אלא עצים** וכו'. עיניך תראנה בסו"ס רו"ח ח"ב ע"ש.

פרק כט

בעצם בגבורת השמש בחצי היום ולע"א אתיא עצם מעצם מיוה"כ. עי' מ"ש הרב אמר יוסף בליקוטים בזה ובמ"ש מוה"ר ולא עוד אלא דפ"ה ע"א על ההיא דספרי דדריש בג' מקומות ולא הביאו מזה לומר ד' ע"ש. ועיין בספר שמו אברהם ערך מילה אות כ"ד.
אמר הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת בואו ונבקר את החולה. מה שהבאתי בקונטרסי חלקם בחיים דרוש א' למילה מהרב אדוני אבי ז"ל, כן ראיתי בספר צור יעקב, ועתה רואה אנכי דדבר זה יוצא מפי כה"ג בספר ולא עוד אלא במאמר זה.
עד ז' דורות שלא ישובו המים. בסנהדרין דצ"ד [ע"א] איתא גיורא עד עשרה דרי לא תבזה ארמאה באפיה. ומ"ש **ואין תפלתן נכנסת לפני הקדוש ברוך הוא**. היינו טעמא כמו שפירש הרב עיר גבורים סדר ואתחנן דאיכא משום לא תחנם ע"ש הקדמה מפוארה בזה. אלא דעל זה תקשי משלמה איך ביקש מה' יתברך וגם אל הנכרי וכו', ועדיפא מישראל דבין ראוי בין שאינו ראוי, והתשובה לזה פשוטה דהיא הנותנת משום קידוש השם בבית המקדש ומשום קידוש השם הותר לא תחנם וגם דיתרבו גרים, וכל כי האי שרי דלא גרע מהחילוקי דינים שנאמרו להיתרא בזה ודוק.
ג' ענויים הם צום, בית האסורין, דרך. הא דלא חשיב יושב בחמה כדאיתא ביומא, דהכא מקראי מפקי להו. ועינוי ויענונו זו פרישות דרך ארץ הו"ל בכלל עינוי צום, דבכל מידי דמונע הנאת גוף הנגוף נקרא שם צום.
מי יוכל לעמוד בזכות דם המילה שהוא מכוסה בעפר מכאן אמרו חכמים. פירש מוה"ר הכהן הגדול בספר ולא עוד אלא עם מ"ש חכמי הטבעים דכל אבר או בשר הפורש מן החי אם יגע בארץ הוא סכנה שימות האדם, ובראות בלעם דביקותם בה' דמוסרין עצמן למיתה מי יוכל לעמוד עם אלו זת"ד. ולפי זה אתי שפיר מ"ש במזמור מ"ד כי עליך הורגנו כל היום זו מילה, והחידוש דנחשבנו כצאן טבחה דטבח וכרת הערלה ואנו נכנסים בסכנה מצד הכיסוי בעפר, ור"ת עלי"ך ע'פר ל'מילה י'היה כ'יסוי. וכבר הזכרתי

מזה שכתבו חכמי הטבע בקונטרס עיני כל חי בסנהדרין דח"ן ע"ב ובסה"ק זכירה לחיים ח"ב סדר טהרה פט"ז.

פרק ל

ובן כ"ז שנה היה ישמעאל ויצחק ן' עשר. צ"ל בן כ"ג ולא ז"ך, והכי לקמן פרק ל"א ן' ל"ז יצחק וישמעאל בן ן' יע"ש.

ועישה שמה וגו' אין לחם ואין מים וכו' שסף הבית שאינה טובה. בא להגיד כענין שאמרו במ"ר [טז, י] גבי המרגלים יש ששמותיהן נאים ואין מעשיהם נאים, דעישה גימטריא שפ"ה דהוא שכינ'ה כנודע ומעשיה הפך, לא כן האחרת אין שמה נאים, פטומה כמו פוטיאל שפטם עגלים לע"ז, או דרכה לפטם עצמה בגוף הנגוף למלאות כרסה ומעשיה נאים. ועיין בספר שמו אברהם ערך ישמעאל.

אוי מי יחיה משומו אל. מאמר זה הפך מאמר אחר שאמרו דמלכות אדום קשה מכולן. ושמא יש הפרש בין קשה אדום מצד עצמן בתוקף ובממשלה ובדין חרוז לישמעאל שהם אכזרים ומצד טבעם, וכדאיתא בריש פ"ד דתענית ה"ה וכמ"ש בחי' לשם דגוזרין גזרות רעות, וכדמפרש ואזיל הכא דט"ו דברים עתידין בני ישמעאל לעשות באחרית הימים. ועיין לקמן פל"ב ולמה נקרא שמו ישמעאל דהוא מכוון לזה, והרואה יראה דכמה מהני ט"ו כבר התחילו לעשות, ויורה זה ניצוצי החירות דיצמח פורקניה ויקרב משיחיה.

פרק לא

פה עם החמור כשם שהחמור אינו רואה כלום. עיין לרש"י בנדה דכ"ג ע"ב בעין אחד כבהמה דאחד מעיניו דומה לבהמה יע"ש ודוק.

גידיו של איל הם יו"ד כנגד יו"ד נבלים של כינור שהיה דוד מנגן בהם. ראו נא מעשה ה' דלעיל פי"ט מנה במספר יו"ד עלי עשור ועלי נבל ובא בנסיון העשירי מכוון יפה עשרה עשרה בשקל הקדש.

פרק לב

והקריבו לעולה והנער בוכה ומילל. מה שהביא מוה"ר ולע"א [ולא עוד אלא] מהרב ישראל גאון הנה מפורש בחז"ל, עיין בספר שמו אברהם ערך עקדה אות י"ד ואות כ"ט, ועיין להרב שפתי כהן והובא שם בערך אבלות אות ל"א ודוק.

ועשו היה הולך בדרך המות להרוג את יעקב. אף על גב דמחשבה רעה מצרפה למעשה לגבי עשו, ומה גם דרדף אחריו ודכתב אגרת לישמעאל וחשיב מעשה בפועל, עם כל

זה הריגה ממש הוא יותר רע, ועד כאן היינו באים לעשו דהוא הורג נפשות והוא הרג לנמרוד וכמה וכמה נפשות, וכאמרם ז"ל ולהלאן מזה בהאי פרקא והידים ידי עשו בכל שפיכות דמים ובכל מות רע ועבר ה' עבירות ביום שמת אברהם, ואיך תלה דרכיו במה שחשב על יעקב. ואפשר דהכונה עד היכן הגיע רשעותו דעם היותו אחיו רדף אחריו להורגו ולא תשאל על הזרים מה היה עושה. ועוד י"ל דכלהו דהרג היו קוצים כסוחים מרשעי הגוים כדאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם אל תירא אברהם, לא כן יעקב צדיק יסוד עולם בחיר שבאבות הוא עולם מלא.

הגיע ליל יום פסח וגו' הלילה הזה. עיין למז"ה בספר מערכי לב ח"א דק"מ ע"ד ובמ"ש בקונטרס חיים לראש ובמ"ש בני ידידי יצחק ירנ"ן בספר אבות הראש ח"א דפ"ג ע"ד ודוק.

הקול קול יעקב ביחוד ה' בהגיון תורה. פי' מוה"ר ולע"א דאמר קום שבה דאוכל מעומד סכנה, וזה מפורש ואכלת ושבעת וברכת, דכמו שדרשו למטה לברכה כן למעלה לאכילה. ולי נראה ביחוד ה' על דיבור אם והגיון תורה ועל ב' גדיים לקרבן פסח כי היה ליל פסח כדין התורה, וזה לא בעשו דבא בעזות יקום אבי ומצידה:.

ונדשנו עצמותיו ונעשה גם הוא גבור חיל מידי אביר יעקב. ואפשר דלכך אפקיה קרא לעשירות דידיה הוי גביר לאחיך, דאת כל היקום אשר ברגליהם יתגבר כארי וע"י הברכות נתגבר כחו וטרם מכה ציץ כדי להלחם אחרי כן עם המלאך שהוא שר עשו ונצחו דהראה את גבורתו, ולכך הסכים עמו המלאך בעת ההיא על הברכות בראותו דכבר נתקיים הברכות במה שהראה כחו ועוצם גבורתו וירא כי לא יכול לו בהלחמו אתו. ועוד זאת אהני ליה כדלקמן ריש פרק ל"ו כחו וגבורתו לגלגל האבן מעפ"י הבאר כיע"ש.

פרק לג

טול מה שהבאת עלי ותן לי את בני. יתכן לפרש דקי"ל ראוי לו לאדם להטריח קמיה שמיא וא"כ הנס דנשלח ברכה יקחהו ויעשה נס להחיותו וקח נא את ברכתיך אשר הובאת לי בעוגה קטנה ועיין בס' ולע"א [ולא עוד אלא] מה שפירש בדרך אחרת.

אל תדבר בפיך כל דבר מאומה עד שאתה הולך ונותן את המשענת על פני הנער. עמ"ש הרב מה"ד בס' פני דוד סו"ס שמות אות ך'. והמאמר שהביא שם אינינו שוה למאמר דהכא. ומ"ש בא וראה מן שלום בן תקוה עיין מ"ש בסה"ק צדקה לחיים אות תשנ"ט.

רפ"א לאחר ך' שנה. הפשט נראה דפליג על סברא קמא ומנין שהיו כולם הרוגי חרב ומביא מקרא היינו דס"ל דבו ביום ולא כר"פ לאחר ך' שנה ומפרק חלק מבואר כסברא קמא ולא כר"פ ועיין למוה"ר ולע"א [ולא עוד אלא] דפ"ח ע"ב ודוק.

פרק לד

כל המתים עולין חוץ מדור המבול מתים בל יחיו אלו עכו"ם רפאים בל יקומו אלו דור המבול. ראיתי למוה"ר ולע"א [ולא עוד אלא] שהעתיק דור המדבר במקום המבול והרבה להקשות ונדחק לתרץ יע"ש. והדבר פלא דכשגגה שיוצאה דליתא דור המדבר במאמר כלל, וכבר חיפשתי בדפוסים אחרים ולא מצאתי. ואעיקרא איך יובן המאמר בגירסא זו דמדבר דאין כאן אלא שנים בפסוק מתים בל יחיו העכו"ם ורפאים בל יקומו דור המבול. ומ"ש אבל חזר למה שפתח לדור המבול ואין כאן ג', והדבר פלא וצ"ע. עוד ראיתי למוה"ר שם שנתקשה דהתחיל למנות ה' קולות והוו ששה. ואני מצאתי בדפוס ישן דאמרו להדיא ששה קולות. ומוה"ר שם נדחק לומר דתרי באשה חד חשיב ולפי האמת גבה טורא בינייהו מגטין לנשואין. ואני בעוניי חשבתי לומר דלעתיד לבא כתיב ה' קולות, ולא על חינם באו ה', דעל זה אמרו כל הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בה' קולות ואם משמחו מה שכרו זוכה לתורה שניתנה בה' קולות, דלעתיד לבא כל אלו החמשה לבר מנחש דאין לו תרופה, כל ה' הקולות יתבטלו, דטעם עצו ופריו שוה, מי יכרית אילן מאכל להסקה, גרושין לא יהיה, מיתה לא יהיה, כאב בתולים לא יהיה, ולא צער לידה, הולד נאה לו לבא לעולם, לכן באו ה' קולות של שמחה לעתיד כמו ה' קולות דמתן תורה קול לו קול אליו, דיתבטלו אלו הה' קולות ויהיה במקומן ה' קולות של שמחה לבר מנחש, לכן נקטו חמשה המתבטלות לעתיד ויבואו אחרים תחתיהם. ובדפוסים שהדפיסו ששה נקטו כלן כמו שהן עתה ודוק. ובב"ר סדר בראשית ר' לוי מנה ג' היום והגשמים והנפש כשיוצא, וע"ש במתנות כהונה. וביומא ד"כ מנו ג' גלגל חמה ורומי הנשמה וי"א לידה וי"א רדיא ובעו רבנן רחמי זה השעה. ועיין נזר הקודש דל"ה ע"ג. ודוגמא לזה תמצא לקמן פרק ג"ן ששה נדמו לאדם הראשון. ובסוטה ד"י מנו ה' ועוד שינויים אחרים, וע"ש בספר ולע"א.

הארץ אומללה ואין בה כח ליתן את פרותיה ולעתיד לבא מוריד טל ומחיה המתים והוא נותן רפואות לארץ וארץ רפאים תפיל. וזה יפורש במזמור ע"ב דמשתעי במלך המשיח דאז יהי פיסת בר בארץ ירעש כלבנון פריו דיהיה כח בארץ להוציא פריה בזמן דיציצו מעיר כעשב הארץ בתחית המתים, ובזה עושה נפלאות תרתי, חדא וברוך שם

כבודו לעולם דמחיה את העולם לא תהו בראה, ועוד דימלא כבודו את כל האר"ץ דישלח רפואה לארץ עצמה.

פרק לה

אחרונות אין בהם הפסק לא בעוה"ז ולא בעוה"ב ועוד הוסיף לו את ברכת אברהם. ופי' מוה"ר ולא עוד אלא שם דבזמן ההוא דא"צ זה מזה עכ"ז יהיה חסד אברהם בעולם זת"ד. וזה רמוז בסוף מיכה תתן אמ"ת ליעקב ר"ת א'חרית מ'ראשיתו ת'מיד ואז חסד לאברהם מכוון כדברי מוה"ר ז"ל.

אדום יצאת ומאכל אדום חמדת. כיון בזה דעשו גרגרן כמ"ש הלעיטני נא, דהרי כתבו חכמי המחקר כי מה שתאב עין האדם לראות בשדה זרע זרוע את כל ירק עשב, מסיבת כי בעינו של אדם לא יש האי גוון והוא תאב ממה שאין בו, וכן בכל מילי כי מה שאין לו תאב והשתא, והוא התמיה של יעקב על עשו וק"ל.

י"ב שבטים ונעשו כולן אבן אחת שעתידין להיות גוי אחד. ולפי זה יבא על נכון קרא דס' ויצא והאבן הזאת דרומזת לי"ב שבטים וכל אשר תתן לי מהם אעש'ר אעש'רנו לך להפריש מעשר כדלקמן פל"ז ותנחומא סדר ראה, ולא עוד אלא דצ"ב ע"ב, מבני ומממוני אשר ארויח מעשר בהמה ומעשר הארץ ומעשר כספים ומעשר בני הוא לך כדאמר מיכאל, ועוד עשר אני לעשרינו לך דהוא ללוי כדברי מיכאל. ועיין נזר הקודש פ"מ סימן ז' ודוק.

וירד לו שמן מן השמים ויצק עליה שנאמר ויצק שמן על ראשה. ורמוז בשמן עצמו ר"ת למפרע נ'ס מ'ן ש'מים.

וענו העליונים ואמרו ברוך אתה ה' האל הקדוש. ראו נא כי ג' ברכות ראשונות באו נגד ג' אבות, דלעיל סוף פרק ז"ך אמרו מגן אברהם על אברהם, וביצחק בעקידה אמרו מחיה המתים, וביעקב הכא האל הקדוש על שם והקדישו את קדוש יעקב. ועיין להרב זד"ן פ"ה אות ל"א ונמצא דחתימות ברכות הללו מפי העליונים יצאו, ולכן הזהירו יותר בג' ראשונות לכוין היטב בהם כי יצאו מפי קדישי עליונים, ומשו"ה סידר בסוף פרק מ' חונן הדעת ובסו"פ ג"ם הרוצה בתשובה דבאות זו אחר זו, וע"ש למוה"ר ולע"א [ולא עוד אלא].

פרק לו

בלכתך לא יצר צעדך. פירש מוה"ר הגם שהיה דרך ארוך ובא במהרה יע"ש. ודבריו מכריז קרא וישא יעקב רגליו וילך וירץ והנה באר וכו', הגם שבא מן הדרך עייף ויגע, וגם נעוץ סוף הפ' עם תחילת פ' זה לאחדים בידך.

שבן אחותו קרוי בנו. צ"ל אחיו דמאח נלמד לאחות.

ומ"ש **אתם גמלתם חסד עם יעקב**. כבר הובא זה לעיל פט"ז, ובפרק זה כתוב יושר במשתה רחל, ולעיל לא הוזכר כי אם לאה ולא היה שם חסד של אמת, דהרי אמר דבעורמתו לתת את לאה היה בעצה עם בני עירו ונמצא דלא באו לעשות חסד ליעקב, אך ברחל לא יש לתלות בשום פניה. והנה הכא מפורש דלא עירב שמחה בשמחה ועשה ב' חופות נפרדות זו מזו ובמאמר אחר איתא להפך, וצ"ל אגדות חלוקות.

כל מי שהוא נכנס לעיר ומוצא נערות. הקשה מוה"ר כהנא רבא אמאי לא הביא משאול. ואנכי הרואה דבהעתיקו למאמר לא הביא הסיום אחר תיבת מדין וגו' והצליח דרכו ועלה למלוכה, והי"ל להרגיש דהן אמת ויהי בישורון מלך אך לא היה מזה ועבר עידן ועדנין. ובגליון פר"א בכ"י מצאתי וז"ל ועלה למלוכה הגם שאול שמואל א' סימן ט' המה עולים במעלה העיר והמה מצאו נערות ע"כ, הא קמן דכבר היה כתוב שאול נמי במאמר זה:.

וילדה איש טוב תואר וחכם ואמרה ראו בן שנתן לי הקדוש ברוך הוא. כונתה בזה כלפי מ"ש בתענית [יז א] דחכמה מפוארה בכלי וכו' אי הוה סני טפי הוה גמיר טפי הנה זה מתנה עילאית דהיות איש טוב תואר ועכ"ז וחכם, א"כ ראו בן שנתן לי הקדוש ברוך הוא הנמצא כזה. ועיין בסה"ק עיני כל חי בסנהדרין ד"ע ע"ב, ואחרי כתבי ראיתי מ"ש מוה"ר כהנא רבה שם.

לפיכך ברח. בא לומר דלא תימא דמפני לבן ברח אלא לקיים אחרי ה' ילכו כאריה ישאג בבית אלהים נהלך ברגש, דבריחה היינו לרוץ להשיג השראת שכינה מתי אבא וארא פני אלהים. ומ"ש ירד מיכאל ושלף חרב אחריו ובקש להורגו. מה שלא היה גבריאל דהוא בגבורה, י"ל דהאבות סימן לבנים אשר פדה את אברהם כדאיתא לעיל פז"ך. וע"ש בספר ולא עוד אלא ובדצ"ב ע"ד.

ולא עוד אלא להכרית שם ע"ז מבית אביה. לפי מה שפירש מוה"ר כהנא רבה דטעתה רחל בזה דיותר טוב היה שלא ליקח את התרפים והקב"ה היה שותק התרפים והיה רואה לבן שאין ממש בע"ז כיע"ש. הנה לפי דבריו אתאנו לדין דאתמר בגמ' בע"ז דס"ג וס"ד ברוצה בקיומו של איסור, דכל שהוא למעוטי בתפלה שרי ישבור ותבא עליו

ברכה. ועיין בספר שארית יעקב סדר ויקרא ורחל חששא משום רוצה בקיומו, ואם כן במקום ותבא עליו ברכה נלכדה בקללה והביא עליה קללה ולא ברכה ומידה כנגד מידה לא בטלה.

ובני בנותיו בבניו. עיין בספר מערכי לב ח"ב בסוף דרוש קל"ג מ"ש בעניותי ובקונט' גנזי חיים מער' ב'.

ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים. עיין מ"ש חכם בני אברהם הי"ו בספר שמו אברהם ערך דוד אות ב' ודוק.

פרק לז

אל תירא משוטר ומושל אלא ממי שאין בו יראת שמים. וזו רמז קרא [ישעיה לג, יד] פחדו בציון חטאים, דהפחד היה מהחטאים האלה בנפשותם, דממי שאין בו יראה נותן יראה לאחרים.

הארי יש לו בושת פנים הדוב אין לו בושת פנים. וזה הגיד הנביא ירמיה באיכה [ג, ה] דוב אורב הוא לי ארי במסתרים, דהדוב אורב מבחוץ בגלוי יסובבני כי הוא עז פנים, אך ארי במסתרים בהחבא מבפנים כי יש לו בושה.

מה עשה הקדוש ברוך הוא שלח מלאך להצילו ויאבק איש עמו. הדבר קשה דזה המלאך בא להלחם כדמביא קרא ויאבק ופגם ירכו והוא צולע ועשאו בעל מום ואיך הוא שבא להצילו מעשו. ומוה"ר לא עשה פירכוס כלל בזה. ולמ"ש שהיה שר עשו אדרבא בא להלחם בעד עשו. ונוכל ליישב דהכונה דכיון דהודה על הברכות ואדרבא ברך אותו בתוספת ברכה והודה המלאך דיעקב נצחו, כל זה הועיל להתיש כחו של עשו בזה, והיה כענין [ירמיה ל, יז] וממכותיך ארפאך דהקטיגור נעשה סניגור. ועיין בספר ולא עוד אלא דצ"ב ע"ד במיכאל בזה יע"ש ונזר הקודש דשפ"ז ע"א, וכיון דתשש כחו של עשו מלמעלה לא נשאר על עשו כח למטה. אי נמי קרוב לזה והוא כדרך העולם דמי שבא בחימה על חברו ובא אהובו ולקח המריבה עליו במקום אהובו, אז נח רוגזיה ומתפייס דיש חולק מהם עליו ומתנחם בזה, כהמצאה הזאת עשה הקדוש ברוך הוא על עשו לשלוח מלאכו כאילו בא לריב עם יעקב ועי"ז היא הנותנת להצלתו, ואפילו מבחוץ דרך טבעי הבא להתוכח עם חברו ומזמין עצמו להשיב חמתו עליו באף ובחימה, ובהכנסו ראה לאחר דמריב עמו וקטטה גדולה ביניהם, זה נסוג אחור בראות הדברי ריבות שביניהם ואומר אינו שעה שלי די לו המריבה והקטטה שיש לו עתה וישוב אחור, כן ענין עשו ביודעו דבא המלאך להלחם עם יעקב ודוק. ומ"ש איני הורג אלא בפי. ורצה

לפרש הה"מ נר"ו בספר ולא עוד אלא דהוא בשם הטומאה כיע"ש, אין נראה כן מהלשון שאמר מוצץ את דמו וגם וישכהו לשון נשיכה, ולשון הכתוב וחורק עליו שיניו ועל הכל הנס של צוארו כשיש למאי אהני לזה. ועיין למוה"ר ולא עוד אלא לעיל פי"ז בחשדה למשה על אהרן יע"ש.

ולקח יעקב את כל מעשר קניינו ונתן לעשו א"ל הקדוש ברוך הוא עשית הקדש חול אמר לו מחניפין. עמ"ש הרב נחלת בנימין והרב טירת כסף. ועיין בבכורות גבי והמעשר לכל אדם ודוק.

פרק לח

שהיתה בתו של יעקב יושבת אהלים ולא היתה יוצאת החוצה מה עשה שכם וכו'. מאמר זה סותר למאמר המדרש דיצאנית היתה והא גרמה לה, והוסיפו לומר דנאחזת מאמה דכאמה בתה. ולפי מאמר זה דל מהכא שום דופי ומה שהפכנו בזכות לאה דבעבור עשו היתה יושבת בפרשת דרכים, לפי מאמר זה הנה נכון. ומה שפי' במאמר זה קדמני מוה"ר ולא עוד אלא והם דברים אמתיים לפי סודן של דברים ראה דבריו כי נעמו. ומ"ש מעלת המגיה מר יאודה נר"ו הוא נכון הדבר, אך לא ראה מ"ש לעיל פל"ו שהוא לאידך גיסא יע"ש.

ועוד שקלל את חרבם בל' יונית. עיין בספר ולע"א [ולא עוד אלא] מה שפירש, ולי הפעוט נראה דרצה לכלול בקללה על העתיד כדתנן בשבת פרק ו' משנה ד' וחכמים אומרים אינו אלא לגנאי וכתתו חרבותם וכו'.

שראה בני פלגשי אביו אוכלין בשר כשהן חיים. לפי המדרשים על כל אחיו היה, ולפי מאמר זה לא יכון עם האחרת דמזלזלין בבני השפחות דהוו תרתי דסתרי זכות וחובה.

ומפני החרם לא הגיד הדבר ליעקב. זה סותר מאמר אחר שאמרו באגדת בראשית פרק ס"ט, וע"ש בחידושי דכדי להורות שהנבואה ביד הקדוש ברוך הוא והנביאים אינן כלום העלים מיעקב מכירת יוסף, וכן עשה אפילו למשה דין בבנות צלפחד ולא משום החרם. ושמא הוא כההיא דלוי אטלע דהא והא גרמא ליה, דאגב חדא תרתי מצא השעה כדי להורות שהנבואה בידו יתברך ונתגלגל ע"י החרם, דהא אם היה רוצה הקדוש ברוך הוא לא היה משתתף עמהם והכל בידו, ונתרצה כדי להוציא לפועל מה שהיה רצונו להעלים הנבואה ממנו וברור. ומזה ראינו גם כן מפלאות תמים דעים גם ענוש לצדיק להעלים ממנו הנבואה להורות דאין בידו כלום, במקום שמצינו גדולתו שם מצינו ענותנותו וטובו הגדול דאינו עושה מדיליה שיתראה זה, אלא מוצא עילה וסיבה נורא עלילה על בני

אדם, דכן יאמר ה' מה אעשה הטילו החרם ומוכרח אני להעלים ממנו, וזה כדי שילמוד האדם מדרכיו יתברך בכל המעשה אשר יעשה.

והקריבו עליו קרבן עולה על שגגתו. זה צריך ביאור דעולה על השגגה היכן מצינו. ושמא דכיון דיהונתן לא שמע בהשביע אביו כדגלו קרא אינו נכנס אפילו בסוג שוגג בפועל כי אם ע"ד דעולה בא על הרהור הלב דאבעי ליה לחשוב יהונתן כמו שהשביע אביו מסברתו לדון כך. ועיין חומת אנך בשמואל א' סס"י י"ד.

ומנדין את הכותיים בסוד שם המפורש. עיין בחי' למסכת כותיים בסה"ק עיני כל חי. ומ"ש **ועוד הוסיפו עליהם חרם על חרם והוסיף עוד המלך כורש וקבע עליהם חרם עולם שנאמר ואלהא די שכן שמיה תמה**. הדברים מגיעים למ"ש מהרשד"ם בחו"מ סס"י שס"א דנידוי מלך מאומות העולם אי מהני. ומ"ש הרב כסא אליהו ביו"ד סימן של"ד ובתשו' הגאונים בספר שערי צדק וכנסת הגדולה יו"ד סימן שס"ט הגהות ב"י אות ס' בשם תשו' מהר"י גאליקו כ"י. ועיין הרשב"א ח"ה סימן רמ"ד. וכבר רשמתי בזה בסה"ק תנופה חיים סדר בלק אות א', והכא זה הוא החידוש דהמלך הוסיף ולא היה הוא המטיל חרם, ונפק"מ דלית חשש דאם לא היה ברשות המלך לא הוה מהני הכא אית להו לתרוייהו ונתחזק החרם מכל הצדדים.

פרק לט

איך אעזוב ארץ אבותי ומולדתי וארץ שכינתא הי"ל להקדים העיקר שכינתא קדמא ואתיא אך נראה דכונתו נסיון זקני היה זה לך לך אך היה מארץ טמאה לארץ קדושה ועתה עולם הפוך ראיתי ועיין בס' ולע"א [ולא עוד אלא] אופן אחר.

נכנס עמהם במנין העלו למספר ע' וכשעלו ממצרים נכנס במספר עמם ועלו ס"ד לקיים אנכי ארד עמך ואנכי אעלך גם עלה. וזה רמז דוד המע"ה במזמור כ"ד אספרה דהיינו במספר להשלים שמך לאחיי בע' נפש שבטי י'ה וגם בתוך קהל אהללך בס"ד ומ"ש **שמע יעקב** טעות הניכר שהוא יוסף ובא לחדש דאע"ג דכבדו במה שיצא לקראתו בחיל גדול ובכבוד לא הועיל לו כדי לנכות שתכפר על יו"ד עבדיך יען זה ללמדך דאביו של אדם כמלכו כי זה כל האדם דמחוייב בדבר אפי' אביו הדיוט כ"ש יעקב בחיר שבאבות ומלך בא"י כאומרם ז"ל ולא עשה עדיפות כדי שתיהוי ליה כפרה.

ואין המלך יוצא לראת אדם מוה"ר ולע"א [ולא עוד אלא] הביא בנוסחתו ואין אדם יוצא לקראת אדם ואנה מצא נוסחא זו כי בכל הפוסקים ליתא.

שלי היא מערת המכפלה עמ"ש הרב ברך יצחק ס' חיי שרה והרב דובר משרים דרוש ז'.

והתיז את ראשו ונכנס לתוך מע"ה ואת גויתו שלחו לארץ אחוזתו להר שעיר מה עשה יצחק אחז בראשו של עשו וכו' השיבתו רוה"ק וגו' וזה רמוז בחזון עובדיה מחמס אחיך יעקב תכסך בושה דהיה שטר ובאת בטענת חמס וזה גרם לך ונכרת לעולם דנכרת גופו דהיינו ראשו במערה וגויתו בהר שעיר נכרת לעולם ולזה אמר אח"ך גמולך ישוב בראשי'ך דבא חושים בן דן והתיז את ראשו **ויצחק אחז בראשו** עד ש**השיבה רוה"ק ובל יראה גאות ה'**.

פרק מ

לא אמרתי לך לך ואשלחך לישראל אלא אל פרעה. פירש מוה"ר: ולע"א כי לעת"ל [לעתיד לבוא] לא ידבר המשיח עם המלאכים דאינו כמו מצרים דהיה במקום אחד דעם מי ידבר ועוד דאינו כבודו זת"ד. וזה דהמשיח יהיה גדול ממשה לא מצינו לגבי אליהו והמאמר מסיים באליהו וצ"ל דאליהו שליח של המשיח וזה מדוקדק בקרא (הנני) [הנה אנכי] שולח לכם [את אליהו הנביא] לכם דייקא ומה היא השליחות והשיב לב אבות ולא יעשה כ"א לאמר לאחרים צרו ולאשר בחשך הגלו זה הוא מה שיעשה המשיח דיבשר ע"י אליהו הנביא זכור לטוב.

פרק מא

חזר ונגלה על בני ישמעאל וגו' לא תגנוב שגנבו את יוסף. מאמר זה תמוה דבשביל והנה ארחת ישמעאלים באה וכו' הוא שקנו מהשבטים ולא גנבו ועיקר הגנבה בישראל, ולפי זה נפסלים ישראל מהתורה, ואיך אומרים דלישראל נאה התורה. ועל הכל בשביל שגנבו פעם אחת קצת מהם סיעת בני אדם יקרא דנפסלים כולם עוד, הרי עושין תשובה. ויותר קשה דבמד"ר תלו בישמעאל והוא יהיה פרא אדם דעוברים על לא תנאף, ואיך הכא נקטו לא תגנוב וצריך ישוב. וגם דברי מוה"ר ולא עוד אלא בזה תמוהים בעיני כי עשו וישמעאל מה יחס שם אבותינו שייך עם השבטים אדרבא הם בסוג בניהם, וע"ש למעלת המגיה נר"ו מ"ש ודוק.

וישנו ישראל עד ב' שעות היום ששינת יום בעצרת ערבה והלילה קצר. עיניך תראנה כמ"ש בסה"ק מועד לכל חי סימן ח' אות טו"ב ובסה"ק רוח חיים סימן תצ"ד אות א'.

ושלח למיכאל וגבריאל ואחזו בידם אל משה שלא ברצונו. נראה לענ"ד שהדברים מגיעים למה שפסק בש"ע או"ח סימן ג"ן סעיף ט"ז מי שאינו ש"ץ קבוע צריך לסרב מעט קודם שירד לפני התיבה, וכשיאמרו לו פעם ב' יכין עצמו ובפעם הג' יעמוד יע"ש, והכא

אינו שעה להמתין עד שיאמרו לו פעם הג', ולכן שלח למיכאל וגבריאל ואחזו בידם של משה, דשהויי מצוה לא משהינן בשביל קטרוג השטן ושרי מעלה, ויפה שעה אחת קודם תנתן התורה למטה ואינו שעה להמתין עד פעם ג' להיות משה שליחא דצבורא להשמיע את העם. אלא דמה תאמר דסיים שם בש"ע ואם הוא אדם גדול שאומר לו אינו מסרב כלל, הנה לפי הטעמים שנתן מוה"ר ולא עוד אלא על מה שהוטב בעיני ה' מה שאמרו ישראל דאינן יכולין לשמוע מפי ה' על ענין העגל לא רצה הקדוש ברוך הוא להראות בנגלה זה, ומנע הקדוש ברוך הוא עצמו שלא לומר למשה שהוא יהיה ש"ץ אלא המלאכים לקחוהו שלא ברצונו של משה והגישוהו אל הערפל, וגדולים צדיקים ממלאכי השרת כ"ש משה דהוא יקרא רבן של מלאכי השרת כדאיתא בזוה"ק וע"ש בחידושי. או נימא דכפי הטעם דמשה לא היה רוצה בשביל דאם הוא על פיו יהיה ביטול לפעמים באיזה מצוה כאליהו בהר הכרמל וכיוצא, היה יכול לסרב אפילו כלפי מעלה כיון דנותן אמתלא לדבריו, והיה מסרב כיון דיש סיבה אפילו שיהיה האומר לו גדול בדורו, דבזה מתיישב מאי חקרו המפרשים ומכללם הרב מה"ד [מופת הדור] חיד"א ז"ל בספר דברים אחדים דמאי שנא דבמצרים סירב ובמתן תורה לא סירב יע"ש, הרי במאמר זה מבואר דבתורה עצמה נמי כבר סירב, אך לפי האמור ניחא דסירב לאומרה הוא בעצמו משום דראה דיהיה ביטול להוראת שעה, וזה לא ניח"ל ודוק.

פרק מב

ושב משה ואמר הים אינו שומע לי מיד נגלה אליו הקב"ה. הנה במדרש איתא דנתן הקב"ה ימינו ופירש הרב צמ"ד ח"א דזק"ן רע"ב עמ"ש הש"ך דמשה מן השמיטה שעברה שמיטת החסד וחסד הוא ימין והוא גדול מהים א"נ דנשבע בימינו על כי היו גוי מקרב גוי ולא יספיק משה כדאמרו פסל מיכה בים והמים להם חומה נתמלאו חימה א"נ דלמד תורה מימינו ויניק וחכים אף עפ"י שהים נבראת מקודם זת"ד ודבר ה' בפיהו אמת דכך דרשו הכא בפרק זה דנטיתי ימינך היינו דנשבע הקב"ה כימינו דאין ימין אלא שבועה ואף ע"ג דהיה על שלא היתה רוצה הארץ לקבל נקוט מיהא דבדרך שבועה דמשתעי מ"ש נטית ימינך.

ביום ד' מנגד לים. היינו ביום רביעי מהשבוע לפי מ"ש לעיל דביום ה' יצאו יש שם טעות הניכר במאמר זה וצ"ל ואמרו ישראל אלו בני פלטרין.

פרק מג

בא וראה מאחאב מלך ישראל שעשה תשובה גדולה. שא נא עיניך וראה מ"ש בזה בספרי זוטא נפש כל חי מערכת א' אות כ"ב ובקונטרס עמודי חיים עמוד תורה סעיף צ"ב ובמ"ש פרי בטני נר"ו בספר אבות הראש פל"ו. ועיין בתנא דבי אלי' פ"ג בנוסחא חדשה וי"א אחאב.

ובאותו לשון שחטא בו בלשון עשה תשובה. מכוון יפה לפרק דלעיל מזה דבל' מצרי אמר מי כמוך ופי' מוה"ר ולע"א לתקן באותו לשון שחטא והפשט מי ומי' ההולכים אך תוכו רצוף כלשון עמו שהיה משבר ל' מצרי ומי לנו גדול ממשה דאף בו אמרו כן כדאיתא במד"ר ס' שמות בפסוק ומאז באתי אל פרעה אז ישיר משה.

והוא העביר את בנו באש גי בן הינום. פירש מוה"ר ולא עוד אלא דשם פתח גהינם יע"ש. ובזה יובן רשעים אפילו על פתחה של גיהנם אינן חוזרין [עירובין יט א] וק"ל. והאמת אגיד דנזדעזעתי בקוראי מימר קדישין יוצא מפי כה"ג בזה מוה"ר שם, דכתב בהא דמנשה דעד שתתקדש נפשך בתכלית הקדושה לא תוכל להבין דברי אלה, וכל הקורא בהם יודע אני שהוא כרוח היוצא מהנוד דהעומד אינו מרגיש קול הברה, והנוד עצמו אינו מרגיש עד שיגיע זמן דיצמח פורקניה ע"כ.

כותבים כתבי עמל ובאים איש אל רעהו במשכב זכר. נראה דכיונו בזה למ"ש במד"ר סדר בראשית פכ"ו עד שכתבו גמוסיות וכו', וע"ש בחי' מ"ש בזה יע"ש, כן ננוה למדו מדורות הראשונים והיו עושין כן.

והשיב לב אבות וכו'. היינו דדריש לשון תשובה. ואתי שפיר לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, לפי מה שפירש הרב לחמי תודה בכונת אומרינו והסר השטן מלפנינו, דיש עונות דאבותינו חטאו ויש עונות דהבנים חוטאים בדור האחרון מה שלא נמצא באבות מקודם ע"ש. ולפי זה יבא המאמר דלעיל פרק מ' שלח נא ביד תשלח ביד אליהו מהאי קרא גופיה דהנני שולח לכם, והוא דבפ' ופרעה הקריב דרשו שהקריבן לתשובה וצר למשה איך יבא התשובה ע"י פרעה הרשע יותר טוב שלח ע"י אליהו הנני שולח לכם, והשיב הקדוש ברוך הוא דזהו לעתיד תשובה גדולה אך עתה יודע אני שאינן עושין תשובה גדולה ופסל מיכה עובר בים ועתידין לעשות העגל, ודומה לזה הוא המשל שהובא בפמ"א מפרכיות שחורות ללבנות, כן הדמיון מתשובה ע"י פרעה לתשובה ע"י אליהו, ונכון בעיני מאד. ומהמשל הזה אתה תשמע דשפיר קפדי על המד"ת או על הש"ץ שלא יקח קנין מהחתן בסודר כי אם לבן, ודרך החתן ללבוש לבנים ביום חתונתו.

ואין ישראל עושין תשובה אלא מתוך הצער והדוחק והטלטול ושאין להם מחיה. מוה"ר ולא עוד אלא כדרכו דה"ק דמהפך בזכותן של ישראל לשבח. והרואה יראה דלא יעבור פירושו בשטח לשון המאמר, ובשגם המאמר דמעמיד להם מלך כהמן והוא הביא לעיל דצ"ה רע"ב כאחשורוש יע"ש לא יכון עם דרכו.

ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה. פירש מוה"ר ולא עוד אלא על מ"ש החינוך בפירוש המאמר עונש שמענו אזהרה מנין דאינו מניחו הקדוש ברוך הוא שיאמר אני חוטא ואני מתרצה בעונש יע"ש. וזה מפורש נמי בר"י החסיד זיע"א בספר החסידים סימן ש"א על מי שלא היה רוצה לקרות שנים מקרא ואחד תרגום ואומר אין לי חפץ דמאריכין ימיו, ע"ש דבריו כי נעמו, ועיין בסה"ק כף החיים סימן ז"ך אות ח'.

פרק מד

כל מי שהיה צריך טבילה היה הענן מפליטו חוץ ממחנה ישראל והיה מחניך קדוש. אף על גב דלעיל סוף פמ"א אמרו דהיו כמלאכי השרת ולא ראו טיפת קרי בימיהם וכו' וכן בריש פמ"ז, ועיין נמי למוה"ר ולא עוד אלא בפרק ל"ד בשבח דור המדבר יע"ש, אפשר דעל שאר טומאות הבאות מבחוץ היה אופן דיארע להם בהיסח הדעת. ועיין בספר ראש דוד ז"ל סדר בא דמ"ז ע"ג ודוק.

אנשים בני אבות אנשים גבורי כח וחיל יראי שמים. עיין מה שאספתי כלי"ל לאיש'ים בסה"ק החפץ חיים סימן ז' אות א', העוד לנו בקונטרס ישמח חיים מערכת א'.

נכד עשו הוה עמלק מה שהחריד אלינו את כל החרדה. מוה"ר ולע"א [ולא עוד אלא] כתב למה נענש עמלק. תמהני אמאי לא אייתי בידיה דזאת לפנים חקרוה שרים על פרעה בגזרת בין הבתרים ועל הנקמה אשר יעשה באומות לעתיד, והתירוצים שנאמרו דלא הרשה לאומה, ודוקא על ביטול תורה שייך לו, אך על היש ה' בקרבנו או שאר עבירות שמנו מה לו ולצרה טפי משאר אומות ושהוסיפו על הרעה ושלא כיונו לשם ה' אלא לנקמה ושבקשו להחטיאם דהוא יותר מן ההורגו וכיוצא, כל זה שייך הכא נמי.

מכאן אתה למד שש"ץ אסור להתפלל אם אין שנים עומדין. ומנהג עירנו באיזה בתי כנסיות דבימים נוראים נוהגים כן אך לא בשאר ימות השנה.

כתוב אחד אומר זכור את אשר עשה לך עמלק וכתוב אחד אומר זכור את יום השבת לקדשו היאך יתקיימו ב' מקראות הללו. עיין במוה"ר בספר קול יעקב דרוש ג' לשבת זכור, ולמוה"ר מראה הגדול ח"א בשלשה דרושיו לשבת זכור, ולהרב מר בריה בספר נאה דורש ושם בספר ולא עוד אלא ד"ק ע"ג. ואני בעוניי יתכן לפתור המאמר עפ"י

הירושלמי דפורים שחל להיות בשבת דעושים הסעודה אחר השבת. ועיין במחברים בסי' תרפ"ח ובמ"ש הרב נודע ביאודה ח"א או"ח סימן מ"ב ודו"ק בדברות קדשם ויתיישב כונת המאמר.

כשבאו ישראל לארץ שכחו להכרית ולהשמיד את כל זרעו של עמלק. מוה"ר ולע"א [ולא עוד אלא] היפך בזכותם עם מה שפירשו במאמר וירא יעקב שמא יהרג ויצר לו שמא יהרוג אחרים דאחרים היינו ר"מ, ואמרו דמבני בניו של עשו למדו תורה ברבים ומנו ר"מ יע"ש. ובזה מתרצתא שפיר החקירה שהפליא לתמוה, והאריך למעניתו הרב צרור המור דודי לי אליהו רבה בע"ס ארח משפט ז"ל בדרוש לשבת זכור דאיך מזמן יאושע עד שאול לא נתעורר לקיים מצוה זו, עיין בדבריו שהגדיל המדורה, והרי לפנינו דהפרקי ר"א שאל כזאת, והכהן הגדול מוה"ר ז"ל מצא קצת זכות לישראל ע"ש. והקורא בתדב"א יבין את זאת דבתורה רמוזה שהוא במספר המלחמות שיהיו עם עמלק לא פחות ולא יותר כיע"ש.

פרק מה

בי נשבעתי. אינו מובן והוה שייך לכן אמר, דאין לכן אלא שבועה דכבר דרשוהו הכי על גאולת ישראל. ובספר ולא עוד אלא מצא פתרון לזה ותראה בזוה"ק בסוד בי נשבעתי בז"א ע"ש ודוק.

ונתן להן הקדוש ברוך הוא שכרן בעה"ז שהן משמרות ראשי חדשים יותר מן האנשים ונתן להן שכר לעוה"ב שהן עתידות להתחדש כמו ר"ח שנאמר המשביע בטוב עדייך תתחדש כנשר נעורייכי. עיין להטור באו"ח סימן ז"ת ולמרן בית יוסף ולהרב אליה רבה ולהרב פרי מגדים שם ובדרוש אשר בסו"ס ובחרת בחיים יע"ש ועיין ריש פרק נ"א.

ובזכות ג' אבות נעצרו קצף אף וחימה ונשתיירו ב' אמר למען שנשבעת להם עצור משחית ולמען שנשבעת לי שוב מחרון מה עשה משה חפר בנחלת גד כבית דירה גדולה וטמן חרון כחבוש בבית האסורים וכשחוטאין ישראל פוער פיו ומשה מזכיר את השם ומורידו לארץ ולכך נקרא פעור ולכך נקבר מול בית פעור. זה המאמר לא יכון עם המד"ר ס' כי תשא פמ"ד ומדרש תהלים ותנחומא שם והובא בילקוט תהלים סימן ז' קומה ה' באפי"ך ומשה הרג לחמה דקצף משחית השמד בשביל ג' אבות ע"ש, ואינן שוין עם הך דהכא. ועיין להגאון הרמ"ז [הרב מור זקני] בספר מערכי לב ח"ב ריש דרוש פ"ט ובספר ארץ החיים מזמור ד'.

גם במאמר **ולמען שנשבעת לי** ראיתי למוה"ר כהן הראש שם בספר ולא עוד אלא דהסיעו לדבר אחר לשבועה שלא יכנס לארץ יע"ש, ולא ידעתי איך נייד מהפשט כדאמרי בריש האי פרקא דנשבע לו דכל מה שמבקש משה רבינו עושה הקדוש ברוך הוא רצונו לבר מקרי, ואם כן על סמך זה אמר ולמען שנשבעת לי דהוא לפי מה שהתחיל דעדיין לחלוחית הדיו קימת ממאמר זה דנשבע לו לקיים דברו ככל אשר שואל, ופשוט וכדאמר לקמן פמ"ו ולמען השבועה שנשבעתי לך.

פרק מו

בו' שעות ביום קבלו יו"ד הדברות ובט' שעות ביום חזרו לאהליהם. עיניך תראנה מ"ש בזה בסה"ק נפש כל חי מערכת מם אות ס"ו. ומ"ש דעל כן התקינו חכמים שיהיו תוקעים בשופר בר"ח אלול. עיין להטור בריש סימן תקפ"א ולמור"ם בהג"ה ולהמחברים שם ודוק.
ואפי' כל המועדות עוברין יוה"כ אינו עובר. זה סותר למ"ש כל המועדות בטלין חוץ מפורים וגם יוה"כ יהיה כפור"ים.
על כל האומות נתת לי רשות ועל ישראל אין אתה נותן לי רשות. היינו כדברי המד"ר סדר טהרה פי"ח [ג] דקרא הקדוש ברוך הוא למלאך המות וא"ל אין לך עסק באומה זו למה שהן בני וכו'. ועיין בסה"ק זכירה לחיים ח"ב (דמ"ד ע"ב) ודוק. ועי' מ"ש מו"ה ולע"א [ולא עוד אלא] בסוף דבריו.
אראה כבודו ואח"כ אני מכפר הראני נא א"ל הקדוש ברוך הוא אי אתה יכול שלא תמות כי לא יראני האדם וחי. פירש מוה"ר ולע"א דמענותנותו בקש קודם שיתכפרו דהו"ל כמו נח בדורו, דאם אחר שיתכפרו במקום שבעלי תשובה עומדים הם גדולים ממשה ולכך בקש מקודם, וזה דדייק הראני נא, והשיב לו הקדוש ברוך הוא דראית פניו הוא מקור חיים באור פני מלך חיים ועי"ז גורם שלא תמות, והרי גזרתי שתמות ואיך תוכל לראות פני דתחיה לעולם. וזה פי' הכתוב כי לא יראני האדם מסיבת כי ע"י הראיה וחי לעולם וזה לעתיד, אך עתה צריך שימות זת"ד דפח"ח. וזה בקש דוד במזמור ט"ז תודיעני אורח חיים, שיהיו אומרים דוד מלך ישראל חי וקיים לעד, וזהוא בזמן דאזכה שובע שמחות את פניך כי אתה מקור החיים, ואתי שפיר קרא דלעתיד ונחיה לפני'ו לפי הדרשה דלקמן פנ"א.
ואילו היה אומר משה. עד סוף כל הדורות היה עושה כן ובזה הראה כחו וגבורתו רשב"י דאמר דמדורו עד סוף כל הדורות. עיין סוכה דמ"ה ע"ב ובספר והו"א [והוכיח אברהם] פטו"ב.

פרק מז

ובאותו הלילה ירדו מלאכי השרת ס' רבוא כנגד ס' רבוא ונטלו מהם ונמצאו ערומים שלא כרצונם. דנראה דבכונה מכוונת עשה שיהיה בלילה בעוד שהיו ישנים שלא יסבלו יותר צער כשהיה ביום בהקיץ והיה צעקה גדולה ובכיה ובלבול, לכן עשה זה בזמן הראוי באישון לילה בנפול תרדמה, כענין ברוגז רחם תזכור, וכמו אדם הראשון ויקח אחת מצלעותיו.

עמד פנחס והחרים על ישראל שלא ישתה אדם מיינם של עכו"ם. עיין בספר הזכרונות למהר"ש אבוהב ז"ל בזכרון ד' בארבע פרקים ויצא כברק חיצו יורה זקים, ולהרב אור הגנוז על יו"ד מסי' קכ"ג ואילך יע"ש.

ועצתו של בלעם הרשע. עיין בספר ולע"א [ולא עוד אלא] שהביא ה"ה נר"ו דמה שיעץ זנות ופעור הוא דאיסור השתחויה לע"ז הוא על צלם אלהים ובחטאו בזנות נסתלק הצלם, לכן כדי שיכנסו בעבירות שיהיה נקל יעץ זנות תחילה ועי"ז ישתחוו לפעור כיון דלא נשאר צלם, וזהוא אנה חטא העם הזה חטאה גדולה דהיינו ואיך אעשה הרעה הגדולה שהוא ויקומו לצחק בגן עדן ושוב ויעשו להם עגל מסכה, ויהיה החטא קל דכבר נסתלק הצלם, זה היה העצה שיאמרו לישראל, אך לבנות מואב צוה ויעץ בלעם שלא תזדקק לו עד שישתחוה, דכיון דבערה בם יצרא דעבירה עובדים ע"ז מקודם, והוא בצלם אלהים וחטאתם יכבד מאד זת"ד. ולפי"ז א"ש דנקט וישב ישראל בשיטים ויחל העם, דלפי תומם התחילו בזנות להעביר הצלם, ושוב וישתחוו לאלהיהן ויצמד ישראל להשתחות לפעור דאינו כל כך חמור, אך בנות מואב לא הניחום להתנהג כן.

פרק מח

רג"א ראו אבותיו של משה תוארו כמלאך האלהים מלו אותו לח' ימים וקראו את שמו יקותיאל ר"ש אומר טוב קראו אותו. פירש הרב אספקלריא המאירה סדר שמות בכונת המאמר הלזה דבר טוב, והוא דבמגילה די"ג ע"א דרשו יקותיאל שקוו ישראל לאל בימיו, והכונה על מ"ש בנדה דל"א ע"ב דמילה בח' שלא יהיו אביו ואמו עצבין. והנה בעמרם ויוכבד דמשום איסור דודתו פירש מאשתו ליכא האי טעמא שלא יהיו אביו ואמו עצבים, וראוי למול למשה קודם ח', אמנם לסברת הרמב"ן דבחו"ל ליכא האי איסורא כמו יעקב דנשא ב' אחיות, חזר הדין דגם מילת משה לח' דאינו ראוי דיפרישו עצמן. והנה הנביא נקרא מלאך שנאמר [במדבר כ, טז] וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים שהיתה רוח הקודש שורה עליו ופניו בוערות כלפידים, ידוע דאין השכינה

שורה אלא על משפחות המיוחסות, והשתא זהוא כונת המאמר, **ראו אבותיו של משה תוארו כמלאך האלהים** הוא שעתיד להיות נביא וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, והרי איך יתכן זה דהא איכא איסור דודתו ואין השכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות, ומוכרח אתה לומר כמ"ש הרמב"ן דבחו"ל קודם מתן תורה לא היה איסור, וא"כ לא היה צריך עמרם לפרוש מאשתו ושייך הטעם שלא יהיו אביו ואמו עצבים ולכך מלו אותו לח', הא לא"ה היו מולים אותו מקודם ח', ועל כן קראו יקותיאל, שקוו לאל בימיו דכיון דהוא מלאך הנה על ידו וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים דהיה הגאולה על ידו דהוא נביא דשרתה עליו רוח הקודש, ואין השכינה שורה אלא משפחות המיוחסות והיא משפחה מיוחסת, כי עדיין לא נאסר דודתו כי אם בארץ ישראל זת"ד דפח"ח. ומוה"ר כהנא רבה פירש שם בספר ולע"א [ולא עוד אלא] דזכר עשה דכבר פירש במאמר זה בדרשותיו בדרכים אחרים.

ר' יוסי אומר היו המצריים מטמאים את ישראל ואת נשיהם עמם תדע לך שבן בנו של דן וכו' באו עליה נוגשי פרעה והרגו לבעלה. סברא זו של ר' יוסי תמוה עד מאד, והפך כל מדרשי רז"ל ובפרט בזוה"ק בכמה דוכתי וכל המפרשים פה אחד, דאחת היתה ופירסמה הכתוב בני ישראל עאלו בני ישראל נפקו ואין בשבטיו כושל, ויותר חידוש על מוה"ר ולע"א [ולא עוד אלא] שדרך בפירושו בדרך זה ולא עשה פירכוס כלל, והדבר פלא וצ"ע.

פרק מט

יזכר עון אבותיו אל ה'. את"ש דהני קראי מדברים על עשו דיתפרש יען אשר לא זכר לעשות חסד וירדוף איש עני ואביון ונכאה לבב למותת, דהיינו כדלעיל ר"פ מ"ד הבא מן הדרך מקדימין אותו במאכל ומשתה, והוא ראה אותן עייפים ויגעים משעבוד מצרים ומעינוי הדרך ולא שם לבו על כך, והיינו יען אשר לא זכר לעשות חסד ואדרבא איש עני עניו מן הדרך ואביון מאכילה, לכן זכו'ר את אשר עשה לך עמלק נגד לא זכ'ר דאתה עייף ויגע. אי נמי וירדוף ליעקב בדרך ג"כ עד שהשאירו איש עני ואביון. ויבא על נכון מאי דכתיב אחריו ולא חפץ בברכה שדרשוהו על עשו דשנא דם הקרבנות, ועיין בקונטרסי חלקם בחיים בדרוש א' למילה ודוק.

טיטוס הרשע נכנס לבית קודש הקדשים. עיין תנחומא סדר חקת ובחידושי על המד"ר. ומ"ש **כדי לראות ביופי תוארן**. פי' מוה"ר ולע"א [ולא עוד אלא] דהאשה אף שאינה כ"כ יפה המלבוש מיפה לה, ולכך ביקש להביאה ערומה יע"ש, וזה יהיה כונת הכתוב

[בראשית לז, ב] והוא נער מתקן בשערו, כי ן' זקונים הוא לו זיו איקונין ויהי יוסף יפה תואר ועשה לו כתונת פסים מה צריך, ולכך וישנאו אותו, וזהוא ותתפשהו בבגדו, למה תרתי.

ומ"ש **שהיתה מביאה ושתי בנות ישראל ערומות בשבת ועל כן נשחטה ערומה בשבת.** עי' מ"ש הרב נחל קדומים במגילת אסתר סי' א' ובספר ברך את אברהם סדר אמור פרק ן'.

פרק נ

ביום הג' במזל אריה. לעורר על מה נחרב בית המקדש במזל אריה, וממילא יזכרו עונותיהן של ישראל שגרמו להחריב הביהמ"ק שנקרא אריה. ולהלאן מזה מבואר טעם אחר לטובת ישראל.

ומ"ש **שכך ציוני שאבוא.** צ"ל ציוני אבא.

ושמו מרדכי שהיתה תפלתו נכנסת לפני הקדוש ברוך הוא כמר דכי ערב ן' יאיר שהיה מאיר פנים בהלכה. יובן עם מ"ש המדרש תנחומא סדר אמור [כג] דע"י שעוסק בתורה תפלתו נשמעת, וכן הבאתי בקונטרסי עתרת החיים סימן ח"ן אות ע"ב דאפילו ביחיד נשמעת ופיהו פתוח לפני המקום לתפלה ע"ש ממאמרי חז"ל, וזהו שכיוין המאמר הכא.

רש"א בא וראה חכמתו של מרדכי שהיה יודע בע' לשונות והיה שמו בלשן. החכמה נפלאה שלא היה מראה עצמו שיודע חוץ מלשון אחד, דלכך ירגיש בין שומרי הסף ושאר דברים, וקרא שמו בלשן נוטריקון בל"י לשון ואינו בלול אלא בל', ובכונה מכוונת קבע שמו זה והיינו החכמה שעשה. ופי' זה הוא עפ"י מ"ש מוה"ר ולע"א ולא עוד אלא שם ע"ש הדברים בארוכה.

ליכנס עמו לבית המרחץ וגלח ראשו. יפה דרש אחד מתלמידי הישיבה החכם השלם והכולל עצו"ר ונז"י כמהר"ר חיים מיכאל איסטרוגו נר"ו במאמר מד"ר ותרגום יונתן מגילת אסתר בזה שנתרצה מרדכי להסתפר ע"י גוי ושונאו, ופירש המאמר בכמה חילוקי דינים ארכ'א בחיי'ם. ושוב נדפס ספר ולע"א [לא עוד אלא] וראיתי למוה"ר בדף קי"ב ע"א שנכנס בחקירה זו ותי' בב' פנים יע"ש. ו.

באומרו **למה לא בא אביך בעצמו והלא הוא עבד שלי.** נראה לפרש דהמן לא רצה לילך אחריו לבית המרחץ שלא יחזיקנו לעבד, כדאיתא בכתובות [צו א] כל המלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו חוץ מהתרת מנעל ולהוליך כליו לבית המרחץ ולגוררו ולסוכו ע"ש. ובספר באר שבע דע"א ע"ב, ולכן בתחילה לבנו הכה אותו ברגלו לרמוז לו

על התרת מנעל דאתה ואביך חד הוא, ולמה לא בא אביך בעצמו לאשתמוטי שלא יהא נראה לעבד, והלא הוא עבד שלי וחייב לשמשני מן הדין.
אל המשתה אשר עשתה אסתר בשבעה עשר בניסן. בכל הדפוסים לא הדפיסו בר"ת והוא חידוש איך נפל טעות כזה דצ"ל ט"ז בניסן.

פרק נא

מתקדשין ומתחדשין. הקשה מוה"ר ולע"א [ולא עוד אלא] דהי"ל לומר להפך דמתחדשין ואחר כך מתקדשין, וע"ש מה שתירץ. ואני הצעיר הבנתי דאחר דמתקדשין בניסן ואפי"ה ומתחדשין בתשרי וצריך קידוש אחר, וזה מוכח מקרא דלא אמר והייתם קדושים אלא קדושים אתם ותהיו עוד.
ורואין את הדלתות נפתחין מאליהן ויודעין שנולדה הלבנה ומקדשין את החדש. נראה דאין הכונה דכשרואין אותה שעה מקדשין, דהא תקשי אמאי היו צריכים להוציא שלוחים שיבואו לעדות החודש הא ודאי לא היו סומכין על הנס, אם כן מוכרח הדבר דבעוד שהעדים באו והיו מעידים אז נפתחין מאליהן. ושוב נדפס ספר ולע"א [ולא עוד אלא] וראיתי מ"ש בזה מרן המחבר ז"ל ומעלת המגיה נר"ו ולא ערערו על תקיעת שופר דערב שבת להבדיל ממלאכה למה היה צריך דההוא אצטריך למקומות רחוקים שלא באו על הפתחים, ופשוט יותר דאין סומכין עה"ן כדאמרן.
וג' כלפי המערב. בזה יש טעות בהעתקת הפסוקים דיחזקאל רס"י מ"ז כאשר יר' הרואה.
וכל חדש וחדש מבכרים פירותיהם. עיין בספר כבוד חכמים ובספר אגדת אליהו ח"ב בשקלים פ"ו ה"ב ובחי' שם מ"ש בס"ד.

פרק נב

חייב אדם לומר בעטישתו חיים שנהפך המות הזה לאור שנאמר עטישותיו תחל אור. עיין בספר חיי האדם כלל ו' אות ז' למתעטש מלמטה, ועיין באו"ח סוס"י ק"ג. ונוהגין לומר לישועתך קויתי ה' והעומד אצלו אומר לו חיים טובים. וראיתי למרנא רב כהנא בספר ולא עוד אלא דבמופת הב' פי' איך הוא מידה כנגד מידה בשרה דילדה לץ' דכשם שהיא עשתה שלא כדרך טבע כן זכתה יע"ש, והיא גופא כמאמרו היוצא מפי כה"ג פירשו בכונת הכתוב ואברהם ושרה זקנים באים בימים חדל להיות לשרה ארח כנשים, דעטרת ת"ת שיבה בדרך צדקה תמצא תינח באברהם, אך שרה דרך נשים דעינה צרה באורחים ואיך זכתה לזקנה, לזה אמר חדל להיות לשרה ארח כנשים, כי לא כנשים

המצריות העבריות דעיניהן צרה באורחים זת"ד. ועיין בספר מראה הגדול ח"ב. ובמופת ג' דנזרקה שיבה באברהם, יותר הי"ל להביא ממאמר [ב"ר כח, ט] אתה תפסת אומנותי צא ולבוש לבושי. עוד ראיתי למוה"ר חסיד שבכהונה שם דהקשה אמאי לא מנו וימתקו המים דעץ הדורפני השליך יע"ש. ולעד"ן דזהוא נס נסתר כי אפשר דזהוא סגולתו דעושה המר למתוק במים, והרואה אומר כי מתוק מדבש השליך. וכשם שהקשה מזה אמאי לא הקשה מאלישע דהיו המים רעים והארץ משכלת וע"י צלוחית חדשה ומלח נתרפאו ככתוב במלכים ב' סימן ב', כי דרך פעולת סגולה שאני. וכן מ"ש שם בסימן ד' בשמן דאשת עובדיה בדרך סגולה. גם בענין תחיית המתים דאליהו ואלישע דהקשה שם מוה"ר ז"ל, יש הפרש גדול, דתחית המתים הוא מי"ג עקרים ואנו מאמינים דזה יהיה בעולם, והצדיק מושל יראת אלהים זוכה לעשות כמעשהו ממנו יתברך, ואינו מופת מחודש כי לעתיד לבא כל הצדיקים יחיו. ומה שתירץ מוה"ר שם לענין ירידת המן, היה יכול לתרץ זה בעצמו לענין תחית המתים, דהרי נפשי יצאה בדברו במתן תורה והחיה אותם, והרוצה לידע תחית המתים יראה בצרעת מרים אל נא תהי כמת ויאכל חצי בשרו כמארז"ל, ונמצא דכבר הוא הוה בעולם זה ואינו מופת מחודש באליהו ואלישע להחיות מתים. ומה שתירץ מני"ר לשמש שהעמיד משה היה יכול לתרץ ליונה במעי הדגה, דמי ראהו אם לא שאנו מאמינים דיש בני אדם דיודעים לשוט במים ימים רבים ויוצאים ליבשה והמופתים דמנו הם שראו אותם כל העולם, והוא ברור.

פרק נג

הלכו ישראל אצל משה תתננו כצאן לטבחה ולא לאש אוכלה ראה משה בצרתן של ישראל וכו'. נלע"ד לפרש דטענו ישראל לפום דינא דכיון דלשון הרע הוא בלשון הריגה, א"כ המדבר לשון הרע מד' מיתות ב"ד מה ששייך לו הוא הרג בחרב מסיבת חרב פפיות, והרי קי"ל דסקילה ושרפה חמורה מהרג וא"כ איך יהיו נידונים בשרפה, ומשה דשמע דהדין עמהם התפלל עליהם.

אותו האש שירד מן השמים שקעה בארץ ולא חזרה למקומה לשמים. מוה"ר ולע"א [ולא עוד אלא] הרבה מטעמים אמאי לא חזרה לשמים יע"ש. ויתכן עוד לומר כענין שאמרו משמיא מיהב יהבי משקל לא שקלי בין לטוב בין למוטב אחור לא ישוב, וכן היה במה שטמן משה בפעור כדאיתא לעיל פרק מ"ה, ועדיפא מינה אשכחן בחגיגה די"ב ע"ב דאש וברד שלג וקיטור דוד ביקש רחמים והורידן לארץ מדכתיב לא יגורך רע. ועיין להגאון מרן זקני בספר מערכי לב ח"א דרוש ל"ב ובסה"ק צדקה חיים דרוש

כ"ו טעמים אמאי בקש דוד על ככה יע"ש, דון מינה דכאשר ירד הגשם על הארץ לא ישוב כן בכל דבר ובפרט כגון זה ודוק.

עד ה' פתחים וקרא על אבשלום ה' בני בני והחזירו מחמשה פתחים. בפ"ק דסוטה ד"י ע"ב מנו שמונה שהעלהו מז' מדורי גהינם והכניסו לגן עדן, ואילו הכא חשיב חמשה, ואתיא כההיא דר"מ דפרק חלק דאין לו חלק לעוה"ב. ומוה"ר ולע"א [ולא עוד אלא] העתיק לשון המאמר ולא נתעורר כלל ובסיום לשונו נקט ח' כל' הגמרא דסוטה.

פרק נד

על אחיו בן אביו ואמו על אחת כמה וכמה. אפשר דעל זה אמר דוד במזמור ן' תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי, דעשאו בב' חלוקות, דלא מבעיא באחיך סתם דהוא מאב ואם שהוא איסור גדול, אלא אפילו בבן אמך דאינו אח מאב ואם הוא איסור גם כן יתר שאת מהרחוקים ממך. אלא דבאבות דר' נתן פ"ט עשו ק"ו ומה מרים שלא דברה אלא באחיה ולא דברה אלא בהחבא, והוא תרתי דסתרי למאמר דהכא וצריך ישוב. והנה בזה הראה לנו ענותנותו משה רבינו ע"ה, דאע"ג דהמלשין בסתר אין לו רפואה התפלל עליה אל נא רפא נא לה. ומ"ש הכא דאהרן לא נצטרע הוא הפך הגמ' בשבת דצ"ז בפסוק זה עצמו ויפן אהרן דאהרן נמי נצטרע ומפני הכבוד כיסהו. וכבר ראיתי בזה למוה"ר ולא עוד אלא שנרגש בזה ובקש לעשות שלום בין ב' המאמרים הללו יע"ש. ועיין למוה"ר החסיד מ"ש ז"ל בספר הבהיר אות הברית בזה ועיין מ"ש חכם בני נאמן נר"ו בספר אבות הראש ח"א דקו"ל ע"ב.

והצצתי בפרק זה דגמר אומר ואחר תטהר דיצא בטהרה, ולכך לא ביאר לחלוקה אחרת שהתחיל למנות ז' ז', ובלא"ה סמך בההיא דלעיל בפט"ז שהובא שם דכבר מפורש, אך ירידה ט' דהיא באהל מועד ועשירי דלעתיד סגר עליהם המדב'ר ולא ידענו למה. ועיין בספר אבות הראש פל"ד. וכנראה דעד כאן מצאו והיה עוד פרקים ולא נראו. והאל ברחמיו יאיר עינינו במאור תורתו תורת **חיים**:.

חנון ה' וצדיק ואלהינו מרח**ם**.

פי פערתי ואשאפה כי למצותיך יאבתי.

ת"ו ש"ל ב"ע.